

Özet

Mesnevi Şerhi Dersleri (3)

M. A. Muvahhid

Burada sunulan muhteva *Mesnevi* derslerinin üçüncü kısmıdır. Bu bölümde önce hikaye ve hikaye türleri tanıtılmakta, daha sonra *Mesnevi* hikayeleri incelenmektedir.

CD olarak mükemmel insan, ayna olarak **Kuran** ve zaman ve mekan sınırlarında esir bulunan insan aşağıda tartışılan konulardır.

Anahtar Kelimeler: Hikaye, İnsan, **Kuran**, *Mesnevi*

Anadolunun Sosyal ve Kültürel Kosulları ve Osmanlı Devletinin Olusumundaki Rolü

R. ARAPHANI

Anadolu eski çağlardan beri çeşitli medeniyetlerin besigi olmuştur. Bu yarımada tarihin ilk zamanlarından bu yana asya ve avrupa arasında köprü görevi görmüş ve yarımadanın spesifik coğrafi konumu, dünyanın siyasi,

- el-Yâfi'î, Abdullah b. Es'ad (1993), *Mir'âtu'l-Cinân*, Kahire.
- Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Udebâ*, Beyrut [trz.].
- YAVUZ, Yusuf Şevki (2002), "Kâtibî, Ali b. Ömer", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, C. 25, S. 41-42.
- ZEHBÎ, Şemseddin (1405/ 1985), *Düvelü'l-İslâm*, Beyrut.
- _____ (1997), *Siyerü A'lâmü'n-Nübelâ*, Beyrut.
- Zekeriyâ b. Muhammed el-Kazvîni, *Âsârü'l-Bilâd*, Beyrut [trz.].
- Ahmet Zeki Velidi TOĞAN (1931), "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadi Vaziyeti", *Thitm*, I, S. 21-27.
- _____ (1977), "Hamdullah Müstevfi", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, V/ I, S. 186-188.
- _____ (1985), *Tarihte Usûl*, İstanbul.
- BROCKELMANN, Carl (1943), *Geschichte der arabischen Litteratur*, Bd. I, (2. Den Supplement bänden angepasste Auflage ed.), Leiden.
- _____ (1949), *Geschichte der arabischen Litteratur*, Bd. II, (2. den Supplement bänden angepasste Auflage ed.), Leiden.
- _____ (1937), *GAL*, Supplementband I-II, Leiden.
- _____ (1967), "Kâtibî", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul.

- Mecdî Efendi (1269), *Şakâ-yık-ı Nu'mâniyye Tercümesi*, y.y.
- SÜREYyâ, Mehmet (1308) *Sicilli Osmânî*, İstanbul,
- YALAR, Mehmet (1998), *el-Hatîb el-Kazvîni ve Belâgat İlmindeki Yeri*, Bursa.
- Münâvî Mehmed Abdurra'uf, *el-Kevâkibü'd-Dürriyye*, nşr. Abdülhamîd Sâlih Hamdân, Kahire [trç].
- MÜSTEVfî, Hamdullah (1963), *Nüzhetü'l-ķulûb*, İran, 1907; Krachkovsky, *Târîhu'l-edebi'l-Cogrâfiyyi'l-Arabî*, trc. Selâhaddin Osman Hâşim, Kahire.
- NEBHÂNî, Yusuf b. İsmail (1409/ 1989), *Câmi'u Kerâmâtî'l-Evliyâ*, Beyrut.
- NEFİSî, Seid (1344).
- EN-NEVEVî, yehya b. Şeraf, *Tehzîbü'l-Esmâ vel-Lugât*, Mısır, [trç].
- FERRUH, Ömer (1922), *Târîhu'l-Edeb*, Beyrut.
- KAHHÂLE, Ömer Rıza (1961), *Mucemu'l-müellifîn*, Dimeşk.
- ŞEŞEN, Ramazan (1985), *İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Ankara.
- RûdÂNî, Mehmed (1408/ 1988), *Sılatü'l-Halef bi-Mevsûli's-Selef*, nşr. Muhammed Hacı, Beyrut.
- SAFâ, Zebihullah (1959), *Târîh-i Edebiyyât der İrân*, Tahran.
- _____ (1974), *Gencîne-i Sühan*, Tahran.
- SAFEdî, Halil b. Aybak (1974), *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*, Beyrut.
- ES-SE'ALİBî (1947), *Yetîmetü'd-Dehr*, Beyrut.
- SEHÂVî, Mehmed b. Abdurrahmân (1349), *el-İ'lân bi't-Tevbîh Li-men Zem-mut-Târîh*, Dimeşk.
- SERKîs, Yusüf İlyân (1928), *Mu'cemu'l-matbû'ât*, Kahire.
- STOREY C.A. (1958), *Persian Literature*, London.
- SUBKî, Abdulvehhab b. Ali (1908), *Tabakâtü's Şafi'iyye*, Kahire.
- SUYûî, Jelâleddin, *Bugyetü'l-Vu'ât*, Beyrut [trç].
- _____ (1994), *Tabakâtü'l-Huffâz*, Beyrut.
- _____ (1996), *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, Beyrut.
- Şemseddin SÂMî (1306), *Kâmûsu'l-A'lâm*, İstanbul.
- Şevkî Dayf, Ahmet (1987), *el-Belâga ti't-Tetavvür ve Târîh*, Kahire.
- TAŞKÖPRİZADE, Ahmet (1985), *Miftâhü's-Seâde*, Beyrut.

- Hoca Sadeddin (1280), *Tâcü't-Tevârih*, İstanbul.
- ÇALDAK, Hüseyin (1999), "Necmeddin Ali Bin Ömer el-Kâtibî el-Kazvîni: Hayatı Eserleri ve Şemsiyye'si", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 3, S. 491-508.
- SÜRÜDE, Hüseyin Kulî (1969), "Târihçe-i Kazvîn", *Berresihâ-yi Târihî*, IV/ 4, Tahran, IV/ 6.
- MÜDERRİSî TABÂTABÂî, Hüseyin (1361), *Berkî ez Târih-i Kazvîn*, nşr. Seyyid Mahmûd Mar'âşî, Kum.
- İbn Hacer Askalani, Ahmed b. Ali (1385/ 1966), *ed-Dürerü'l-Kâmine*, nşr. M. Seyyid Câdelhak, Kahire.
- _____ (1329), *Lisânü'l-Mizân*, Haydarabat.
- _____ (1405/ 1985), *Taglîku't-Ta'lik*, nşr. Saîd Abdurrahman Mûsâ el-Kazekî, Amman.
- İbn Hallikân (1280), *Vefeyâtü'l-A'yân*, İstanbul.
- İbn Kesîr, *el-Bidâye've'n-Nihâye*, Mısır [trz.].
- İbn Tağrıberdî (1423/2002), *el-Menhelü's-Sâfi*, Kahire.
- İbnu'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb*, Beyrut [trz.].
- İbnü'l-Esîr [trz.], *el-Kâmil fi't-Târih*, Beyrut.
- _____ , *el-Lübâb*, Beyrut [trz.]
- İbnü'l-Fuvâtî (1963), *Telhîsu Mecma'i'l-Âdâb*, nşr. Mustafa Cevâd, Dimeşk.
- Kalkaşendî, *Subhu'l-A'sâ*, nşr. Şemseddin, Kahire [trz.].
- Katip Çelebi (1972), *Keşf ez-zunûn*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.
- SANDIKÇI, Kemal (2000), "Hâlîlî", *Diyanet İslâm Ansiklopesi*, İstanbul, C. XV, S. 331.
- KETTÂNî, Kays Âl-i Kays (1984), *el-Îrânîyyûn*, Tahran.
- el-KİFÎ, Ali b. Yusüf (1955), *Yusüf İnbâhu'R-ruvât*, Kahire.
- Kitâbü'l-İrşâd fî Ma'rîfet-i Ulemâi'l-Hadîs*, Süleymâniye Kütübhânesi, Ayasofya kısmı, No: 2951.
- Kütübî, Mehmed b. Şâkîr (1283), *Fevâtü'l-Vefeyât*, Bulak.
- M. Şemseddin [GÜNALPAY] (1339), *İslâmda Târih ve Müverrihler*, İstanbul.
- KARAKAŞ, Mahmut (1991), *Müsbet İlimde Müslüman Alimler*, Ankara.
- BAZİN, Marcel (2000), "Kazvîn" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, C. 25 S. 154-155.

Mahmûd B. Hasan Kazvinî, Fazlullah El-Huseynî Kazvinî ve Yahya B. Emir Abdüllâtîf Kazvinî, Ali B. Ömer el-Kâtibî, Abdüllâtîf b. Celâleddîn Kazvinî, Ömer B. Abdîrrahmân Kazvinî, Muhammed B. Abdilevvel Kazvinî, Mahmûd B. Nasr Kazvinî, Mahmûd B. Hasan Kazvinî, Fazlullah El-Huseynî Kazvinî ve Yahya B. Emir Abdüllâtîf Kazvinî'nin de bulunduğu otuz beş âlimin hayatı ve eserleri ele alınarak, bu Kazvinli âlimlerin kütüphanelerimizdeki elyazması eserlerinin tavsifleri yapılmıştır. Böylece Türkiye ile İran Kültür Tarihine büyük bir katkıda bulunulmuştur.

Kaynakça

- AZZÂVÎ, Abbas (1376/ 1957), *et-Ta'rîf bi'l-Müverrihîn C.I: fî Ahdi'l-Mogol ve't-Türkmân*, Bağdat.
- _____ [trz.], *Fî Târîhi'l-Belagati'l-Arabiyye*, Beyrut: Dâru'n-nehdati'l-Arabiyye.
- _____ (1405/ 1985), *İlmü'l-beyân*, Beyrut.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim (2000), "Hamdullah Müstevfî", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, C. Xv, S. 455.
- AHLWARDI, Wilhelm (1894), *Verzeichniss der arabischen Handschriften*, Bd. VI, Berlin.
- MARLÛB, Ahmed (1967), *el-Kazvinî ve Şürûhu't-Telhîs*, Bağdat.
- EL-MERÂÇÎ, Ahmed Mustafa (1369/ 1950), *Târîhu Ulûmi'l-Belâga*, Kahire.
- ÂLEMÜ'L-KÜTÛB (1985), VI 1.
- ED-DIFÂ', Ali Abdullah (1406/ 1986), *İshâmü Ulemâ'i'l-Arab ve'l-Müslimîn fî İlmi'l-Hayevân*, Beyrut.
- Bağdatlı İsmail Paşa (1955), *Hediyetü'l-Ârifîn*, İstanbul.
- TABÂNE, Bedevî (1396/ 1976), *el-Beyânü'l-Arabî*, Kahire.
- BELÂZÜRÎ, Ahmed b. Yehya (1866), *Fütûhu'l-Büldân*, nşr. M.J. de Goeje, Leiden.
- BROCKELMANN, Carl (1943), *Geschichte der arabischen Litteratur*, II, Leiden.
- _____ (1937), *GAL, Suppl.*, II, Leiden.
- İZÇİ, Cevat (1998), "Kazvinî, Zekerîyyâ b. Muhammed", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* C. XXV., s.160, İstanbul.
- HUART, Cl (1971), "Kazvin", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, S. 527-528, İstanbul.
- DİHLEVÎ, Abdü'aziz (2002), *Bustânü'l-Muhaddisîn*, Beyrut.
- EBU'L-FİDÂ, İsmail b. Ali, *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-beşer*, Dimeşk [trz.].
- EL-HAVLÎ, Emîn (1961), *Menâhic Tecdîd*, Kahire.
- MERÇİL, Erdoğan (1975), *Fars Atabegleri, Salgurlular*, Ankara.
- ESNEVÎ, Abdurrahman (1390), *Tabakâtü's-Şâfiyye*, Bağdat.
- DE Blois, François (1998), "The İftikhâriyân of Qazvin", *Iran and Iranian Studies: Essays in Honor of İraj Afshar*, K. Eslami and I. Afshar (eds.), Princeton.
- EL-HÂNSÂRÎ, Muhammed Bakır, *Ravdatü'l-Cennât*, Tahran [trz.].
- EZ-ZİRİKLÎ, Hayreddin (1954), *el-A'lâm*, Kahire.

tarafından yapılmıştır. 275x160 mm. ebadında olup, 335 varak, 31 satır, yazısı talik ve kağıdı aharlıdır. Mıklep ve şemseli kahverengi deri cilt içerisindedir.

Bu eser, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları'nda kayıtlıdır.

Hâşiyeye alâ Şerhi Tehzîbi'l-mantık ve'l-keîâm (37 Hk 948/1):

Ahmed el-Kazvinî (953/1546'da sağ)'nin Arapça bu eser, mantık ve keîâm konusundadır. 223x165 mm. ebadında olan bu eser, 1b-94b varak, 19 satır, yazısı talik ve harf arma filigranlıdır. Çıharkuşe kırmızı meşin, üzeri ebru kaplı, mıklepli ciltte bulunmaktadır. Cetveller ve söz başları kırmızı, sayfa kenarları açıklamalıdır.

Bu eser, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Hâşiyeye alâ Bahsi'l-cevâhir min Şerhi't-Tecrîdi'l-cedîd (FE 2148/4):

Ahmed el-Kazvinî'nin bu eseri, dini mahiyette bir eserdir. 183x138 (132x77) mm. ebadında olan bu eser, 69-86 varak, 23 satır, yazısı Arap-taliktir. Sonunda bir sayfa fevâid vardır. Mecmuat-i Resâil etrafı meşin, yüzü nohudî renkde kağıtla kaplı mukavva, mıklepli, şirazeli ve altın cetvellidir.

952 tarihinde Dimeşek'de istinsah edilen bu eser, İstanbul Millet Kütüphanesi'nde Ali Emirî Koleksiyonu'nda kayıtlıdır.

Sonuç:

Türkiye ihtisas kütüphanelerindeki Kazvinli âlimlerin elyazması eserleri, Türkiye ile İran arasında kültürel ilişkilerin yıllar öncesine dayandığını göstermektedir. Nitekim asırlar boyunca el-Hatib el-Kazvinî'nin Telhîs el-Miftâh adlı eseri medreselerimizin temel kitabı olarak okutulmuştur. Birçok Kazvinli âlimin kültür mirası olan kütüphanlerimizdeki Arapça, Farsça ve Osmanlıca dillerinde, Tarih, lügat, belâgat, tefsir, fıkıh, hadis, kelam, ahlâk, mantık, tasavvuf, İslâm tarihi, kozmoğrafya ve zooloji gibi sahalarda kaleme aldıkları çok değerli elyazması eserleri, maalesef günümüze kadar topluca kaydedilmemiş ve hatta ekserîsi neşredilmemiştir. Bu yüzden böylesine büyük önem arz eden Kazvinli âlimlerden aralarında İbn-i Mâce, Halîl Halîlî Kazvinî, Kâsım b.İbrahim Kazvinî, Abdülgaffâr Bin Abdülkerîm El-Kazvinî, Abdülgaffâr Bin Abdülkerîm El-Kazvinî, Ahmed B. Muhammed Kazvinî, Ali B.Ömer El-Kâtibî, Abdüllatîf B. Celâleddîn Kazvinî, Ömer B. Abdirrahmân Kazvinî, Muhammed B. Abdilevvel Kazvinî, Mahmûd B. Nasr Kazvinî,

33. Abdülhamid B. Muhammed Kazvinî:

El-Müntehâb min Hilyeti'l-evliyâ (34 Fe 1533):

Ebû Muhammed Abdülhamid b.Muhammed b.Ali, Ebû Nu'aym'ın Hilyetü'l-evliyâ'sına müntehab yapmıştır. 253x172 (181x 123) ebadında olan bu eser, biyografik bir eser olup, 233 varak, 21 satır, yazısı ise nesihtir. Etrafı meşin, yüzü ebru kaplı, mukavva, şirazeli, mikleplidir.

Bu eser, İstanbul Millet Kütüphânesi, Feyzullah Efendi Koleksiyonu'na kayıtlıdır.

34. Esedullah B. İsmâil Kazvinî:

Keşfü'l-kınâ an vücûhi hücciyeti'l-icmâ (34 Ae Arabi 540):

Esedullah b.İsmail el-Kazvinî (öl.1120)'nin bu eseri, usûl-i fıkıh'a dâirdir. Bu eser, 463 varak ve yazısı nesihtir. Tam yeşil meşin ve cetvellidir.

İstinsah tarihi 1317 tarihi olup, İstanbul Millet Kütüphanesi'nde Ali Emiri Koleksiyonu'na kayıtlıdır.

Meşyhatü's-Sirâciyye (34 Fe 531):

Sirâceddîn Ömer b. Ali (683-750)'nin bu eseri, dinî bir eserdir. 202x141 (148x93) mm. ebadında olan bu eser, 184 varak, 19 satır ve yazısı Arap yazısıdır. Şirazeli, sırtı meşin kağıt kaplı ve mikleplidir.

813 tarihinde Bağdat'ta istinsah edilmiş olan bu eser, Millet Kütüphanesi Feyzullah Efendi Koleksiyonu'nda bulunmaktadır.

35. Ahmed B. Muhammed Kazvinî:

Nigaristan (34 Ae Farsça 781):

Ahmed b.Muhammed el-Kazvinî'nin Farsça bu eseri, Fars dili ve edebiyatına dâirdir. 220x120 (160x70) mm. ebadında olan bu eser, 282 varak, 17 satır ve yazısı taliktir. Baş sayfalar ve cetveller yazdızdır. Deri kaplı, salbekli, şemseli ve cildi mukavvadır.

1119 tarihinde istinsah edilen bu eser, Millet Kütüphanesi'nde Ali Emirî Koleksiyonu'nda bulunmaktadır.

Terceme-i Nigâristân (R. 1466):

Ahmed b. Muhammed b. Abdilgafûr el-Gaffârî el-Kazvinî'nin Osmanlıca'ya çevirilen bu eseri genel tarih konusundadır. Altıparmak

(928/1521)'in bu eseri, Fars dilinde Kur'ân tefsiridir. 369 varak olan bu eser, Arap yazısıdır.

İstinsah tarihi kaydedilmemiş bu eser, Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

30. Yahya B. Emir Abdülltîf Kazvinî:

Lübbü't-tevârih (34 Nk 3189):

Yahya b.Emir Abdüllatîf el-Kazvinî (960/1552)'in Farsça bu eseri, İslâm tarihi'ne dâirdir. Bu eser, 163 varak ve yazısı Arap yazısıdır.

İstinsah tarihi malum olmayan bu eser, Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

31. Ravhullah Kazvinî:

Ravhullah b.Abdillah, 541 (1146) tarihinde vefât etmiştir. Bu zatın eş-Şemsü'l-münîrü'l-a'zam fi esmâi'l-bedri'lmesîri'-muazzam adlı eseri vardır¹.

Meydânu'l-hikmeteyn ve keşfü zalamid-dürreteyn (34 Nk 3035):

Ravhullah b.Abdillah el-Kazvinî (541/1146)'nin Farsça bu eseri, tarih konusundadır 127 varak ve yazısı Arap yazısı olan bu eser, Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

32. Abdülgaffâr Bin Abdülkerîm El-Kazvinî:

Şerhu'l-Fevâidi'l-gıyâsiyye (34 Ma 509):

Bu eser, Muhammed b.Süleyman b.Hasan'ın İcî'nin Fevâidü'l-gıyâsiyye'sine yaptığı şerhtir. Arapça olan bu eserin konusu, Afro-Asyatik diller Sami dilleridir. 140 varak ve yazısı Arap yazısı olan bu eser, Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Şerhu Sıktı'z-Zend (34 Fa 1322):

Ebu'l-Alâ el-Me'arrî'nin Sıktı'z-Zend adlı eserini Ebû Nasr Muhammed b.Nasr b.Muhammed el-Kazvinî şerh etmiştir. Arap edebiyatına dâir olan bu eser, 252 varaktır. Yazısı Arap yazısı olan bu eser, istinsah tarihi belli olmayıp, Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi'nde Fazıl Ahmed Paşa Koleksiyonu'na kayıtlıdır.

1. Katip Çelebi 1972: 1062; Kâhîlâle 1961: IV/ 174.

meşhûr olmuştur. Aslen İran'da bulunan Kazvîn şehridendir. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir, İkinci Bâyezîd, Yavuz Sultan Selîm ve Kanunî Sultan Süleymân zamanlarında yaşamış, 928 (m. 1521) senesinde İstanbul'da vefât etmiştir.

Zamanının meşhûr âlimlerinden olan Allâme Celâleddîn Devânî'nin uzun müddet hizmetinde kalıp ondan ilim öğrendi ve istifâde etti. Tabibler soyundan olan Hakîm Şah, tıp ilminde de kendini yetiştirip mütehasıs oldu.

Mekke-i mükerrmeye gidip, bir müddet orada mücavir olarak kaldı. Mevlânâ Müeyyed-zâde, Sultan İkinci Bâyezîd Hân'a ondan bahs edip, ilmî üstünlüğünü, tıp ilmindeki derecesini ve ahlâkî faziletini övdü. Bunun üzerine Pâdişâh İkinci Bâyezîd Hân, onu İstanbul'a da'vet etti. İstanbul'a Hekimbaşı ta'yin olundu. Yavuz Sultan Selîm pâdişâh olunca, onu sohbet meclislerinde bulundurup, fazlaca ikram ve iltifâta bulundu. Kanunî Sultan Süleymân zamanına da yetişen Hakîm Şah Kânûnî'nin ilk zamanlarında vefât etti. Kelâm, fıkıh, sarf, nahiv ve mantık ilimlerinde yüksek derece sahibi olan Hakîm Şah, tıp ilminde de özel ihtisas sahibi idi. İlmi üstünlükleri yanında, ilmiyle âmil, faziletli ve güzel ahlâk sahibi olan Hakîm Şah Muhammed Kazvînî'nin, birçok kıymetli eserleri de vardır.

Bu eserlerinin başlıcaları şunlardır: 1- Feth sûresinden i'tibâren yazdığı Kur'ân-ı kerîm tefsîri, 2-Keşf-ül-Hakâyık: İbn-i Hâcib'in nahiv ilmine dâir yazdığı Kâfiye'sinin şerhidir. 3- Hâşiyetü alâ Şerhî'l-akâidi'l-Adûdiyye, 4- Hâşiyetü alâ şerhi akâidi'n-Neseî lit-Teftâzânî, 5- Rabbu's-suver vel-âyât: Süreler ile âyetlerin okuma şekilleriyle ilgilidir. 6- Şerhu İsâgûcî fi'l-mantık, 7- Hâşiyet-i Şerh-i Hidâye, 8- Hayâtü'l-Hayvan Tercümesi: Demîrî'nin bu eserinin, Farsça'dan Türkçe'ye tercümesidir. 9- Tezkiretü'ş-şu'arâ: Ali Şîr Nevâî'nin Tezkiret-üş-şu'arâ'sına yazdığı zeylidir. 10-Şerhü'l-Mevâkif, 11- Şerhü'l-Mûcizî (Tıp ilmine dâirdir), 12- Medârü'l-fuhûl fi şerh-i Menâri'l-usûl, 13- Nasihatnâme (Fârisî), 14- Hocazâde'nin Tehâfüt'üne yazdığı hâşiyesi¹.

Tefsîrü'l-Kur'ân (34 Nk 444):

Hakîm Şah el-Kazvînî, Muhammed b.Muhammed Mübârek Şah

1. Mecdî Efendi 1269: 341; Süreyyâ 1308: IV/ 109; Kâhhâle 1961: XI/ 170; Bağdatlı İsmail Paşa 1955: II/ 229; Sâmi 1306: III/ 1970; Katip Çelebi 1972: 208, 388, 832, 1144, 1371, 1893; Hoca Sadedin 1280: II/ 572.

Radiyüddîn Kazvîni, her hafta üç defâ umûmî sohbet toplantısı yapar, avâm ve havâstan birçok kimse bu sohbe te iştirak ederdi. Bu toplantılardan birisi Cumâ günü olurdu. 1194 (H.590) senesi Muharrem ayında bir Cumâ günü, yine mûtâd olan o toplantı yapılmıştı. Bu toplantıda, Muhammed aleyhisselâma en son nâzil olan âyet-i kerîmeleri okuyup, herbirini tefsîr etti. "Bu âyet-i kerîmeler nâzil olduktan sonra, Resûlullah efendimiz fazla yaşamadı." buyurdu ve mimberden aşağıya indi, sonra hastalandı. Ertesi Cumâ günü vefât etti. Bu çok nâdir görülen hâdiselerdendir. Âhirete göç vakti kendisine bildirilmişti.

Kazvîni birçok eser telif etmiştir. Hulûliyye ve cehmiyye fırkalarını red için yazdığı Kitâbü'l-Beyân fi Mesâili'l-Kur'ân, Hasâisü's-Suâl ve Hatâirü'l-Kuds kitâbı bunlardandır.

Bunlardan başka: 1) Kitâb'üs-Serdi vel-Ferd fi Sahâifi'l-Ahbâr ve Nüsehîhâ el-Menkûl an-Seyyidi'l-Mürselîn, 2) Kitâbü-Muhtâr-ü Ehâdis-is-Sâdiki's-Sadûk fi fedâili's-Siddik vel-Fârûk, 3) Hediyetü Zül-elbâb fi Fedâil-i Ömer bin Hattâb, 4) Kitâbü Kurbetü'd-Dâreyn fi Menâkıb-i zi'n-Nûreyn, 5) Kitâbü'l-Erba'in-il-Müntekâ min Menâkıbi'l-Mürtedâ isimli kitapları da mevcut olup, son altı kitap, Süleymâniye Kütüphânesi Şehid Ali Paşa kısmı 539 numarada kayıtlıdır¹.

Risâle fi istihrâci'l-mikat (34 Nk 2919/1):

Radiyyuddîn b.Muhammed el-Kazvinî'nin Farsça bu eseri, kronoloji ve astronomi konusundadır. Bu eserin 1b-99a varak, yazısı Arap yazısıdır.

İstinsah tarihi bilinmeyen bu eser, Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Lisânu'l-Havâs (42 Yu 5081):

Radiyyuddîn b.Muhammed el-Kazvinî'nin bu eseri, dini konudur. Tam meşin, miklepli, şirazeli, şemseli kılıfıdır. 255x145 (175x70) mm. ebadında olan bu eser, 202 varak, 29 satır, yazısı taliktir.

Bu eser, Konya Yusufağa Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

29. Hakîm Şah Muhammed Kazvîni:

İsmi Muhammed, babasının adı Mübârek Şah'tır. Hakim Şah Kazvinî diye

1. Subkî 1908: VI/ 7; İbnu'l-İmâd [trç.]: IV/ 300; Katip Çelebi 1972: 341, 705; Bağdatlı İsmail Paşa 1955: I/ 88; Kahlîle 1961: I/ 167; Bağdatlı İsmail Paşa 1972: I/ 330.

Kazvin’de doğdu. 1194 (H.590)’da, Muharrem ayının 19. Cumâ günü vefât etti. Şâfiî mezhebi âlimlerinin büyüklerindedir. Hadîs, fıkıh, kırâat ve diğer ilimlerde derin bir ilme sâhipti.

İlim öğrenmeye küçük yaşta başladı. Kazvin, Nişâbûr, Bağdât ve başka yerlere gitti. Babasından, Ebû Abdullah Muhammed bin Fadl’dan, Abdülgâfir-i Fârisî’den, Vecîh bin Tâhir’den ve başka birçok âlimden ilim öğrendi. Kendisinden de; Ebû Abdullah Muhammed bin Saîd, Muvaffak Abdüllatîf ibni Yûsuf, İmâm-ür-Râfi’î ve başka zâtlar ilim öğrenip rivâyette bulundu.

Radyüddîn Kazvînî ana dili Fârisî olmakla berâber, Arabîyi çok iyi bilirdi. Radyüddîn Kazvînî dînî ilimleri bilmekte, hıfz etmekte, onları toplamakta, bu ilimleri neşretmekte, insanlara hatırlatmakta, öğretmekte ve o ilimleri tasnîf etmekte çok yüksek dereceye sâhipti. Bütün konuşmaları âhiret ile ilgili olur, dünyâlık şeylerden bahsetmezdi. Bâzan o bir iş ile meşgûl iken, diğer tarafta başka kimseler hadîs-i şerîf okurlardı. İşini bitirdikten sonra, hadîs-i şerîf okuyanın bir yanlışı oldu ise, filân hadîs-i şerîfin filân yerini yanlış okudunuz buyurur, doğru şeklini söylerdi.

Radyüddîn Kazvînî, bir müddet kendi memleketi olan Kazvîn’de, sonra Bağdât’ta ders verdi. Memleketine döndükten bir müddet sonra tekrar Bağdât’a gitti. Nizâmiye Medresesinde ders vermeye başladı. Târîh-ül-Hakîm, Sünen-i Beyhekî, Sahîh-i Müslim, Müsned-i Ebî İshâk ile bunlardan başka büyük hadîs kitaplarını ve bu kitaplarda bulunan hadîs-i şerîfleri rivâyet etti.

Radyüddîn Kazvînî hazretleri müderris olarak Nizâmiye Medresesine tâyin edilince, müderrislik hil’ati (elbisesi) ile geldi. Yanında fıkıh âlimleri vardı.

Kazvînî, Ramazân-ı şerîfte terâvih namazı kıldırırdı. İnsanlardan bir çoğu, cemâat olarak onun câmiine gelir, sohbetini dinlerdi. “Bağdât’ta Eshâb-ı kirâma dil uzatanlar zuhûr edince, Radyüddîn Kazvînî bir gece Ebû Ahmed bin Sükeyne’nin yanına gitti. Onunla vedâlaşp, helâllaştı. Memleketi olan Kazvîn’e gideceğini söyledi. O; “Burası sizin için güzel değil mi? İnsanlara faydalı oluyorsunuz.” dedi. “Resûlullah efendimizin Eshâbına açıkça dil uzatıldığı, hakâret edildiği bir beldede kalmaktan Allahü teâlâya sığınırım.” buyurdu ve Bağdât’tan çıkıp Kazvîn’e gitti. Orada kendisine çok hürmet ve tâzimde bulundular. İnsanlara faydalı olmaya orada da devâm etti. Ömrünün sonuna kadar Kazvîn’de kaldı.

yazdığında ve başka vakitlerde de olurdu¹.

Hâvi's-sagîr fi'l-fetevâ (06 Mil Yz. A 7061):

Abdulgaffâr el-Kazvinî'nin Arapça bu eseri, fetvâlar hakkındadır. 250x165 (180x125) mm. ebadında olup, 187 varak, 27 satırdır.

İstinsah tarihi 955 (1548) ve istinsah yeri Şiraz olan bu eser, Millî Kütüphâne'de bulunmaktadır.

26. Ebû Hafs Ömer B. Ali Kazvinî:

Şuabü'l-imân (34 Fe 2181/2):

Ebû Hafs Ömer b. Ali el-Kazvinî (683-750)'nin bu eseri, akaid ve kelâma dâir bir eserdir. 188x128 (135x80) mm. ebadında olan bu eser, 18-45 varak, 19 satır, yazısı nesihdir. Kenarları meşin, ebru kağıt kaplı, şirazeli ve mikleplidir. Son 5 varakta (Müşkilatu elfâzi ahadisîn)'e dâir bir yazı vardır.

İstinsah tarihi malum olmayan bu eser, İstanbul Millet Kütüphanesi'nde Feyzullah Efendi Koleksiyonu'na kayıtlıdır.

Risâle fi elfâzi'l-müfteriyât (22 Sel 6496/1):

Ebû Hafs Ömer b. Ali el-Kazvinî'nin bu eseri, ahlâka dâirdir. İstinsah tarihi olmayan bu eser, Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

27. Muhammed B. Abdillâh Kazvinî:

Şerhu'l-Kasîdeti'n-nûniye (10 Hk 577):

Muhammed b. Abdillâh el-Kazvinî'nin Arapça bu eseri, Hızır Beg b. Celâleddîn Sivrihisârî'nin "el-Kasîdetü'n-Nûniye" sine şerhtir. Akaid ve kelâma dâir bu eser, 39 varaktır.

1160 (1746) tarihinde İstanbul'da istinsah olunan bu eser, Balıkesir İl Halk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

28. Radıyüddîn Kazvinî:

İsmi, Ahmed bin İsmâil bin Yûsuf et-Talkânî el-Kazvinî, künyesi, Ebü'l-Hayr ve Ebü'l-Hüseyn'dir. Lakabı Radıyüddîn'dir. 1117 (H.512) senesinde

1. KALİHÂLE 1961: V/ 267; Subkî 1908: VIII/ 277; Bağdatlı, İsmail Paşa 1955: I/ 587; Katip Çelebi 1972: 627, 1543; Yâfiî 1993: IV/ 167-169; İbn Hacer 1385/ 1966: IV/ 19; MÜNÂVİ [trç.]: II/ 116-117; NEBHÂNİ 1409/ 1989: II/ 194; SERKİS 1928: II/ 1509-1510; BROCKELMANN 1943: 494-495.

25. Abdülgaffâr Bin Abdülkerîm El-Kazvînî:

İsmi, Abdülgaffâr bin Abdülkerîm bin Abdülgaffâr el-Kazvînî'dir. Necmeddîn lakabı ile tanınırdı. Doğum târihi belli değildir. Fıkıh ve hesâb ilimlerinde büyük bir âlimdir. Kıymetli eserleri vardır. 665 (m. 1266) senesinin Muharrem ayında vefât etti.

Şafîî âlimlerinin meşhûrlarından olan Abdülgaffâr Kazvînî, sâlih bir zât olup, güzel hâller ve yüksek kerâmetler sahibi idi. İsfehân'da yetişen büyük âlimlerden Affîet-ül-Fârikânî kendisine icâzet verdi.

Eserleri çok kıymetlidir. Başlıcaları şunlardır: 1. El-Hâviy-üs-sagîr, 2. Şerh-ül-lübâb, 3. Kitâbün fil-hisâb. Bunlardan başka, çok kıymetli eserleri de vardır. Yukarıdaki ilk iki eseri, Şafîî mezhebi fıkıh bilgilerini ihtivâ etmektedir. Üçüncü kitap da, hesâb ilmine dâir yazdığı Kitâb fi'l-hesâb adlı kitabı olup, çok kıymetlidir.

Kutbüddîn Muhammed bin Esfehîd el-Erdebîlî anlatır: “Âlimlerin büyüklerinden ve evliyânın üstünlerinden olan Şihâbüddîn-i Sühreverdî'nin hac yaptığı sene, Abdülgaffâr Kazvînî de hacca gitmişti. Fakat birbirlerini tanımıyorlardı. Sühreverdî, etrâfında toplanan cemâate, “Burada mübârek bir zâtın kokusunu duyuyorum” dedi ve uzun uzun onun üstünlüğünü anlattı. Cemâat, onun hâlini keşfeden Şihâbüddîn-i Sühreverdî'nin emriyle Kazvînî'nin ziyâretine gittiler. Kazvînî o sırada “Hâvî” kitabını yazıyordu. Ziyâretine gelenler, gece olduğu ve yanında ışık veren birşey bulunmadığı hâlde, odasında her tarafı aydınlatan bir nûrun olduğunu fark ettiler. Hepsi hayretler içinde kalmıştı. Ona, “Hocamız sizi da'vet ediyor” dediler. O, bu da'veti kabûl edip Sühreverdî hazretlerinin yanına gidince, Sühreverdî ona; “Ne yapıyorsun?” diye sordu. Abdülgaffâr Kazvînî de; “İşte bu Hâvî kitabını tasnif ediyorum” dedi. Sühreverdî hazretleri, “Çabuk ol, acele et! Bu kitabı hemen tamamla!” dedikten sonra, birbirlerinden ayrıldılar. Sühreverdî'ye niçin böyle söylediği sorulduğunda; “Muhakkak ki, onun eceli yaklaşmıştı. Ölmeden evvel bu kitabını bitirmesini istedim” dedi. Dediği gibi olup, kitabı tamamladıktan, kısa bir süre sonra vefât etti.”

Yine Kutbüddîn anlatır: “Abdülgaffâr, Kazvîn halkı arasında meşhûr bir zât idi. Kazvînî, geceleri kitap yazdığında, onun parmaklarının ışık saçtığını ve böylece her tarafın aydınlanıp kitap yazdığını herkes biliyordu.” Geceleri ondan hâsıl olan bu nûrun ışık vermesi, onun yüksek bir kerâmeti olup, kitap

demedi, insanlara; Allahü teâlânın emir ve yasaklarına tâbi olmanın şart olduğunu, Resûlullah (aleyhisselâm) uymayanın ebedi saadete eremeyeceğini anlattılar. Allahü teâlâ, onların bu çalışma ve gayretleri vesilesiyle bir çok kimseye hidâyet nasîb etti. Buldukları yerlerde sâlih amel işleyen, iyi ve kıymetli kimseler çoğaldı. Yumuşak huylu, güzel amelli kimseler, onlara idâreci oldu. İnsanlar huzûr içinde, Allahtan başka kimseden korkmadan yaşadılar.

Ebû Ya'lâ Halîfî, yazmış olduğu pek kıymetli eserleri ile de insanlara dinlerini öğretmeye gayret etti. Dokuzuncu asırda yaşamış olan Hanefî âlimlerinden İbn-i Kutluboğa'nın ilâveler yaptığı "Kitâb-ül-irşâd fî ma'rifet-i ulemâ-il-hadîs" adlı eseri meşhûrdur. Bu eserinde, kendi zamanına kadar yaşamış olan âlimleri, şehirlerine göre tertip ederek yazmakta, onların örnek hayatlarını, güzel amellerini anlatmaktadır¹.

Sefînetü'n-Necât (06 Mil Yz. A 7626):

Halîl Kazvinî'nin Arapça-Farsça bu eseri, ahlâk ve toplum hakkındadır. 157x102 (133x80) mm. ebadındaki bu eser, 12 varak, 21 satır, yazısı harekeli nesih ve kağıdı su yolu filigranlıdır. Ese, çeşitli duâlardan oluşur.

Müstensihi ve istinsah tarihi kayıtlı olmayan bu eser, Millî Kütüphâne'dedir.

24. Kâsım B. İbrâhim Kazvinî:

Tercümetü'l-Cerîde fî Şerhi'l-Kasîdeti's-Şatibiye (06 Mil Yz. A 7362):

Kâsım b.İbrâhim b.Muhammed el-Kazvinî'nin Farsça bu eseri, şiir hakkındadır. 235x170 (175x118) mm. ebadındaki bu eser, 194 varak, 21 satır, yazısı nesih ve kağıdı abadîdir. Sırtı kırmızı meşin, miklepli, cilt kapakları yeşil bez kaplı, mukavva bir cilt içerisinde. Eş-Şâtibî'nin Hırzu'l-emânî ve vehü't-tehânî adlı eserinin şerhidir. Söz üstleri kırmızıdır, yapraklar rutubet lekeli.

İstinsah tarihi kayıtlı olmayan bu eser, Millî Kütüphâne'dedir.

1. Suyûtî 1994: 431; İbnu'l-İmâd [trz.]: III/ 274; Kitâbü'l-İrşâd fî Ma'rifet-i Ulemâ'il-Hadîs; İbnü'l-Esîr [trz.]: I/ 458; İbn Hallikân 1280: VI/ 142; Zehebî 2007: III/ 1123-1125; a.mlf 1997: XIII/ 190; XVII/ 666-668; a.mlf 1405/1985: 229; a.mlf., el-İber, II/ 289; Yâfiî 1993: III/ 63; İbn Hacer 1329: V/ 261; a.mlf. 1405/1985: V/ 385; SEHÂVÎ 1349: 221, 270, 384; KEHÂNÎ 1984: II, 2/ 507-509; Âlemü'l-kütüb, VI/ 1, 1985: 141; Katip Çelebi 1972: I/ 70; Rûdânî 1408/ 1988: 105; Dihlevî 2002: 130; BROCKELMANN 1943: 446; a.mlf 1937: I/ 618; Bağdatlı, İsmail Paşa 1955: I/ 350-351; ez-zirikî 1954: II/ 368; KAHHÂLE 1961: IV/ 121; SANDIKÇI 2000: XV/ 331.

eser, 17 varak, 23 satır, yazısı talik ve kağıdı aharlıdır.

İstinsah tarihi bulunmayan bu eser, Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmalar'da kayıtlıdır.

23. Halîl Halîlî Kazvînî:

Hadîs ve fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Ya'lâ olup ismi Halîl bin Abdullah bin Ahmed'dir. Kazvinli olması sebebiyle Kazvînî, dedelerine nisbetle Halîlî denildi. 446 (m. 1055) yılında vefât etti.

İlim tahsil edip, hadîs-i şerîf öğrenmek için Nişâbûr, Cürcan, Kazvin ve birçok şehri dolaştı. Ali bin Ahmed bin Sâlih Kazvînî, Muhammed bin İshâk Kisâî, Kâsım bin Alkame, Ebû Hafs Kettânî, Muhammed bin Süleymân bin Yezîd Fâmî, Ebû Tâhir Mûlahhıs, Ebû'l-Hüseyn Haffâf, Ebû Abdullah Hakem ve daha birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf işitti. Ebû Bekr İbni Mukrî, Ebû Hafs İbni Şahin, Ali bin Abdurrahmân Bikâî, Ebû Ahmed Gutrîfî ve Ebû Amr bin Hamdân'dan icâzet (diploma) aldı. Yetişmiş olduğu bu büyük âlimlerin derslerinde duyduklarını yazıp ezberledi. Yüzbin hadîs-i şerîfî râvîleriyle birlikte ezberden bilirdi. Hadîs-i şerîflerden çıkarılan hükümleri öğrendi. Hadîs râvîlerinin ve kendisinden önce yaşayan âlimlerin hâllerini çok iyi bilirdi. Hadîs ve fıkıh ilminde âlim oldu. Zamanının İmâmı olarak tanındı. Memleketi Kazvin'e kadı ta'yin edildi. Vermiş olduğu âdil hükümlerle insanların huzûr ve saadetini temine çalıştı. Hıfzı kuvvetli, zekâsı keskindi. Yalnız Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için çalışırdı. Vaktini ilim öğrenmek ve öğretmek, insanlara nasihat etmek ve ibâdetle geçirirdi. Mala, paraya rağbet etmezdi. Çok cömert olup, kendisine yetecek kadar mal bırakır, fazlasını fakirlere dağıtırdı. Haramlardan ve şüpheli şeylerden çok sakınır, mübahların birçoğunu da terk ederdi. İnsanlar, ilmiyle amel edip, bildiklerini günlük hayâtında tatbik ederek, onlara yumuşak ve çok güzel muâmelede bulunmasından dolayı kendisini çok sever, büyük küçük, devlet adamı, köylü, herkes nasihatlerini dinler, söylediklerini yapmaya gayret ederdi. Ebû Ya'lâ Halîlî, mahkemelerde verdiği âdil hükümlerle insanlara huzûr dağıtırken, yetiştirdiği talebelerle, gelecek nesillerin de huzûr içinde yaşamalarına vesile oldu.

Ebû Bekr bin Lal, oğlu Ebû Zeyd Vâkıd bin Halîl, İsmâil bin Mâkî Kazvînî ve daha birçok âlim ondan ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Talebeleri de, hocaları gibi dîn-i İslama hizmet için çalıştılar. Gece-gündüz

20. Ali B. Hâtem Kazvinî:

Künyesi Ebu'l-Hâtem olan bu zat, 350 (961) yılında yaşıyordu. Kaynaklarda vefât tarihine rastlanılamıyan Ali b. Hâtem, fıkıh ve hadis âlimidir. Birçok eserleri arasında Kitâbul-Vudû, Kitâbu's-Salât, Kitâbu's-Savm, Kitâbu'z-Zekât, Kitâbu'l-Hac vardır¹.

Esâsü'l-İslâm (55 Hk 681/1):

Alî b. Hâtem el-Kazvinî'nin Arapça bu eseri, fetvâlar hakkındadır. 195x140 (160x75) mm. ebadında olan bu eser, IV+1b-3b varak, 21 satır, yazısı nesih ve kağıdı taç filigranlıdır. Sırtı yıpranmış siyah meşin, defe deri gömme şemseli, zencirekli, vişnerengi deri kaplı, miklepli, mukavva bir cilt içindedir. Birinci sayfada hazinedarzâde Abdullah Bey Kütüphanesi'ne ait 1249/1833 tarihli mühür vardır.

İstinsah tarihi malum olmayan bu eser, Millî Kütüphanesi, Samsun İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu'na kayıtlıdır.

21. Fazlullah El-Huseynî Kazvinî:

Tercüme-i Kitâbü'l-Mucem (R.1465):

Fazlullâh el-Hüseyinî el-Kazvinî (733/1332)'nin Osmanlıca bu eseri, umumi tarih konusundadır. 230x160 mm. ebadında olup, 132 varak, 19 satır, yazısı talik ve kağıdı aharlıdır. Zahriye ve serlevha müzehheptir. Miklep ve şemseli, koyu kahverengi deri bir cilt içerisindedir.

İstinsah tarihi malum olmayan bu eser, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları'da kayıtlıdır.

22. Muhammed B. Hüseyin Kazvinî:

Silsilenâme-i Hâcegân-ı Nakşîbend (34 Ae Şeriyeye 1035; Yapı Kredi 741):

Muhammed b.Hüseyin el-Kazvinî'nin Farsça bu eseri, tasavvufa dâir biyografik bir eserdir. 203x130 (153x77) mm. 14 varak, 21 satır, yazısı Arap-talik, Cilt tam meşin, varaklar yaldızlı, zencirekli ve cetvellidir. 3. varaktan sonra 14 varağa kadar daireler içinde şecere tarzında yazılmıştır.

1262 tarihinde istinsah edilen bu eser, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Koleksiyonu'nda mevcuttur.

Diğer ikinci bir Osmanlıca eser 270x165 (185x88) mm. ebadındaki bu

1. Kâhlîâlê 1961: VII/ 55; Bağdatlı İsmail Paşa 1972: II/ 67, 317.

yaldız cetveller ile bezeli, söz başları ise kırmızı mürekkeple belirlenmiştir. Çelebizâde İsmail Âsım Efendi'nin 1162(1748) tarihli mülkiyet kaydı ile Yeğen Mehmed Paşa'nın vakıf mührü vardır.

İstinsâh tarihi 1160 (1746) olan bu eser, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphânesi, Antalya Koleksiyonu'nda bulunmaktadır.

17. Tâhir B. Muhammed Kazvinî:

Yevâkîtu'l-ulûm ve Dirâru'n-nücûm (43 Va 1516):

Ebû Muhammed Tâhir b.Muhammed el-Kazvinî'nin Farsça bu eseri, astronomi konusundadır. 195x120 (240x170) mm. ebadında olan bu eser, 99 varak, 21 satır, yazısı nesih ve kağıdı abadîdir. Kırmızı sırtı meşin, ebru cilt içerisindedir. Molla bey kitaplarındandır.

İstinsah tarihi olmayan bu eser, Kütahya Vahid paşa İl Halk Kütüphânesi'nde bulunmaktadır.

18. Mahmûd B. Hasan Kazvinî:

Kitâbu'l-Hıyel (07 El 2703/6):

Ebû Hâtem Mahmûd b.el-Hasan el-Kazvinî'nin Arapça bu eseri, fıkıh konusundadır. 210x155 (150x70) ebadında olan bu eser, 55a-63 varak, 23 satır, yazısı nesih ve ayyıldızlı taç arma filigranlıdır. Sırtı vişne rengi meşin, turuncu renkte kağıt kaplı, miklepli bir cilt içerisindedir.

1121 (1708) tarihli istinsahı olma bu eser, Konya Bölge yazma eserler Kütüphanesi-Antalya Elmalı İlçe Halk Kütüphanesi'nde kayıtlıdır¹.

19. El-Fazl B. İbrâhim Kazvinî:

El-Âye Şerhi'l-Gâye (34 Dev Mer 9-18674):

Ebu'l-Me'âlî el-Fazl b.İbrâhim el-Kazvinî (548/1153)'in Arapça bu eseri, 210x152 (165x78) mm. ebadındadır. 43 varak, 23 satır, yazısı talik kırması ve suyolu filigranlıdır. Sağ defe kestane rengi meşin, şemseli, sol defe ebru kağıt kaplı, sırtı siyah bezle onarılmış bir cildi vardır. Söz başları kırmızı mürekkeple belirlenmiştir.

İstinsah tarihi 1001 (1593) olan bu eser, Beyazıt devlet Kütüphanesi Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Koleksiyonu'nda bulunmaktadır.

1. Brockelmann 1943: I/ 386.

sitte'nin altıncısı sayılmaktadır. Bu altı kıymetli kitaba Sıhâh-ı sitte de denir. Bu altı kitapta, Sahîh-i Buhârî ile Sahîh-i Müslim'e Sahîhayn denir. Kalan dört tanesine Sünen-i erbaa denir. Hadîs âlimleri, bir hadîs-i şerîf için, bunu cemâat rivâyet etmiştir dedikleri zaman, Kütüb-i sitte sahibi âlimlerin bu hâdis-i şerîfi, altı hadîs kitabında rivâyet ettikleri anlaşılır.

İbn-i Mâce (r.aleyh) tefsîr ilminde de derin âlim idi. (Tefsîr-i Kur'ân) isimli eseri ile, doğduğu ve büyüdüğü yer olan Kazvin'in târihi ile ilgili kitapları pek kıymetlidir.

İbn-i Mâce'nin (r.aleyh) bildirdiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları:

“Allahü teâlâ, annelerinize iyilik etmenizi emrediyor. Sonra annelerinize iyilik etmenizi emrediyor. Sonra annelerinize iyilik etmenizi emrediyor. Sonra babalarınıza iyilik etmenizi emrediyor. Sonra en yakın akrabaya, ondan sonra en yakınlık derecesine göre iyilik etmeyi size emrediyor.”

Resûlullah (aleyhisselâm) Sürâka İbni Cu'sûm'e şöyle buyurdu: “Sana sadakaların en büyüğünü göstereyim mi?” “Sürâka: Evet Yâ Resûlallah, dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz: “Sana dönmüş olan, senden başka da kendisine bakacak kimsesi olmayan, kızındır.”

Hazreti Ali (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullahın (aleyhisselâm) son sözü şu oldu: “Namaza iyi yapışın, namaza iyi yapışın. Sahip olduğunuz kölelerin hakları husûsunda Allahü teâlâdan korkun.” (Onlara iyi muâmelede bulunun.)

Resûlullaha (aleyhisselâm) “Ey Allah'ın Resûlü tedâvi olalım mı?” diye sordular. Peygamber efendimiz: “Evet, ey Allahın kulları! Tedâvi olun. Çünkü Allahü teâlâ her hastalık için bir ilaç yaratmıştır. Ancak bir hastalık müstesnadır. Onun ilâcı yoktur” buyurdular. “Nedir o, ey Allahın Resûlü?” diye sorduklarında, Resûlullah (aleyhisselâm) “İhtiyârlıktır”¹.

Camii's-sünen (07 Ak 199):

İbn Mâce Ebû Abdullâh Muhammed b.Yezîd el-Kazvinî (209-273/824-887)'nin Arapça bu eseri, hadise dâirdir. 215x150 (165x89) mm. ebadında olan bu eser, 328 varak, 27 satır, yazısı nesih, kağıdı harf ve taçlı salkım filigranlıdır. Çıharkuşe kahverengi meşin, ebrû kağıt kaplı, yaldız zencirekli, miklebi kopmuş bir cildi vardır. Mavi beyaz nakışlı nefis tezhipli mihrabiye,

1. Kâhîlâle 1961: XII/ 115; İbn Hallikân 1280: IV/ 279; en-Nevevî [trç.]: IX/ 530; Zehebî 2007: II/ 236; İbnu'l-İmâd [trç.]: II/ 164; Taşkoprîzâde 1985: II/ 129, 139, 290, 294, 296, 300; ez-Zehebî, el-A'lâm: VII/ 144; Şemseddin Sâmî, Kâmûsü'l-a'lâm, I/ 663.

15. Tâhir B. Ahmed Kazvinî:

En-Neccâr diye tanınan Behâeddîn Ebû Muhammed Tâhir Kazvinî, edip, nahiv ve sarf âlimi ve diğeri bazı ilimlerde derin bilgi sâhibi olup, 7756 (1355) tarihinde vefât etmiştir.

Bazı eserleri şöyle zikredilebilir: Sirâcu'l-ukûl fi'l-keâm, Gâyetu't-tasrîf, Lübbü'l-elbâb fî merâsimi'l-i'râb¹.

Gâyetu't-tasrîf fi ilmi't-tasrîf (10 Hk 590/29):

Tâhir b. Ahmed en-Neccâr el-Kazvinî (756/1355)'nin Arapça bu eseri Arapça gramere dâirdir.

Müstensihi İbrahim b. Muhammed olup 161a-208b varak, yazısı nesihtir². Bu eser, Balıkesir Hasan Basri Çantay İl Halk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

16. İbn-i Mâce:

Hadîs âlim ve hafızlarının büyüklerindedir. Meşhûr altı hadîs kitabı (Kütüb-i sitte)nin müelliflerinden birisidir. İsmi, Muhammed bin Yezîd el-Kazvinî, künyesi, Ebû Abdullah'dır. 209 (m. 824) târihinde Kazvin'de doğup, 273 (m. 886) senesinde vefât etmiştir. Özellikle hadîs-i şerîf ve onun ile alâkalı ilimleri elde etmek için, Basra, Bağdâd, Kûfe, Mekke-i mükerreme, Şam, Mısır, Horasan ve Rey gibi, zamanın tanınmış ilim merkezlerine gitmiştir. İbn-i Mâce hazretleri, gitmiş olduğu bu yerlerde, büyük hadîs âlimleriyle karşılaşmış, onlardan çok istifâde etmiştir. Leys, İbrâhîm bin el-Münzir, Muhammed bin Abdullah bin Numeyr ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf öğrenmiştir. Kendisinden de Ebû'l-Hasen el-Kattân, Ahmed bin Ravh el-Bağdâdî, Muhammed bin Îsâ el-Ebherî gibi âlimler rivâyette bulunmuşlardır, İbn-i Mâce'nin büyük bir hadîs âlimi olduğu husûsunda ittifâk vardır.

Meşhûr hadîs âlimi Ebû Ya'lâ el-Halîl der ki: "İbn-i Mâce sika (güvenilir), ilmi âlimlerin ittifâk ettiği, delîl ve sened kabûl edilen, büyük bir âlimdir."

İbn-i Mâce'nin (r.aleyh) Sünen-i İbn-i Mâce ismiyle meşhûr pek kıymetli bir hadîs kitabı vardır. İçerisinde dörtbin hadîs-i şerîf bulunmakta, Kütüb-i

1. Sâfedi 1974: XIV/ 91; Bağdatlı İsmail Paşa 1972: II/ 7, 138, 400.

2. a.g.e.: II/ 139; Kahlîâl 1961: V/ 33.

Ebu'l-Hasan Ahmet b.Fâris el-Kazvinî /395/1004)'in Arapça bu eseri, sözlüktür. Baştan eksiktir. Bu eser Millî Kütüphanede bulunmaktadır¹.

Risâletu'l-iftihâriye (34 Sü-Na 416/13):

Ebu'l-Hasan Ahmed b.Fâris er-Razî el-Kazvinî (329-395/941-1004)'in Arapça bu eseri, tefsir konusundadır. 225x97 (135x45) mm. ebadında olan bu eser, 224b-229b varak, 20 satır, yazısı talik ve kağıdı suyolu filigranlıdır. Vişnerengi deri bir cilt içinde yer alır. Sayfa cetvelleri yaldızla belirlenmiştir.

Kur'ân-ı kerîm'in Bakara sûresinin 23. ayetiyle ilgili tefsirler konusunda değişik görüşleri vardır. Risâle fî mahalli mâ lâ yenhâ ve ihtilâf fî tefsîri âyeti ve in kuntum fî raybe mimmmâ enzelnâ adlarıyla da meşhurdur.

Bu eser, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Süleymaniye Hekimbaşı Musa Nazif Efendi Koleksiyonunda kayıtlıdır.

13. Abdullah B. Muhammed Kazvinî:

Müfîdu'l-ulûm ve Mubîdu'l-umûm (19 Hk 3192):

Cemâleddîn Abdullâh b. Muhammed b.Ahmed el-Kazvinî'nin Arapça bu eseri, dinî konudadır. 215x150 (140x70) mm. ebadında olan bu eser, 271 varak, 21 satır, yazısı nesih kırmızı ve kağıdı üzüm ve taç filigranlıdır. Mıklepli, şemseli, zencirekli kahverengi meşin cilt içerisinde. Söz başaları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Çiharkuşe bordo meşin, ebru kağıt kaplı, mukavva bir mahfaza içindedir.

1522'de istinsâh edilmiş olan bu eser, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır².

14. Ebû Zekeriya B. Muhammed Kazvinî:

Nuru'l-Hudâ fî tercemeti Mufîdi'l-ulûm ve mubîdi'l-umûm (34 Nk 3740):

Ebû Zekeriya b.Muhammed b.Mahmûd el-Kazvinî (682/1283)'in bu eseri, mütercim Mustafa b. Yûsuf Sinaneddîn Kadıasker tarafından Osmanlıca'ya çevrilmiş külliyyat olup, 211 varak ve yazısı Arap yazısıdır.

İstinsah tarihi belli olmayan bu eser, Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde kayıtlıdır.

1. Tüyotak, 34/ II, 30; Bağdatlı İsmail Paşa 1955: I/ 69; BROCKELMANN 1943: 136; Köp II/ 201; Top A.Yz., IV/ 11.

2. Katip Çelebi 1972: II/ 1777.

“Muharrer”ini birçok âlimler şerh etmiştir, İmâm-ı Nevevî'nin “Minhâc” adındaki muhtasarı çok kıymetlidir. Minhâc'ı da şerh etmişlerdir. Bunların en kıymetlisi, İbn-i Hacer-i Mekkî'nin “Tuhfetü'l-muhtâc” adındaki şerhidir. Bu şerh dört cildir¹.

Fethu'l-azîz alâ Kitâbi'l-Vecîz (21 Hk 1476):

Ebu'l-Kâsım Abdülkerîm b.Muhammed er-Rafî'î el-Kazvinî (557-623/1162-1226)'nin bu eseri Arapça olup, fıkıh sahasındadır. 355x225 (225x140) mm. ebadında olan bu eser, 236 varak, 31 satır, yazısı talik ve kağıdı saykallı abâdîdir. Sol deffeleri harap yıldız şemseli sırtı ve defekardan onarılmış kahverengi meşin cilt serlevhadan besmele altınyaldızlıdır. İstinsah tarihi 782 (1380) olan bu eser, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi'nde kayıtlıdır².

Muharrer fî furûu'ş-Şâfiye (21 Hk 1482):

Ebu'l-Kâsım Abdülkerîm (557/1226)'in bu eseri, fıkıh ilmine dâirdir. 305x210 (170x110) mm. ebadında olan bu eser, 193 varak, 11 satır, yazısı iri nesih ve kağıdı üç ay filigranlıdır. Miklepli ebru ve mukavva çiharkuşe kahverengi meşin söz başları kırmızı, sonu

eksiktir. Müstensihî bilinmeyen bu eser, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır³.

12. Ahmed B. Fâris Kazvinî:

Lügat ve çeşitli ilimlerde derin bilgi sâhibi olan Ahmed b. Fâris'in künyesi Ebu'l-Hasan olup, er-Râzî diye tanınmıştır. Hemedan'da ikâmet eden bu âlim, önce Şâfiî, sonra Mâlikî mezhebine intisap etmiştir. 395 (1004) yılında Rey şehrinde vefât etmiştir.

Eserlerinden bazıları şunlardır: el-Mücmel fî'l-luga, Hilyetü'l-fukehâ, Fıkhü'l-luga el-musemmâ bi's-sâhibî, Mekâyisü'l-lüga, Câmiu't-te'vîl fî tefsîr'l-Kur'ân fî erbe'a mucelledât⁴.

El-Mücmel fî'l-luga (18 Hk 282):

1. a.g.e.: VI/ 3; Suyûnî 1996: I/ 335; Subkî 1908: VIII/ 281; Taşköprizâde 1985: II/ 281; İbnu'l-İmâd [trz.] V/ 108; ESNEVÎ 1390: 180; Bağdatlı İsmail Paşa 1955: I/ 609, 610; ez-Ziriklî 1954: IV/ 55; Kurubî 1283: II/ 376; EN-NEVEVÎ [trz.]: II/ 264, 265.

2. Katip Çelebi 1972: II/ 753.

3. a.g.e.: II/ 1612.

4. İbn Hallikân 1280: I/ 43-44; Yâkût el-Hamevî [trz.]: IV/ 80-98; İbn Kesîr [trz.]: XI/ 296; es-Se'âlibî 1947: III/ 365-371; el-Yâfi'î 1993: II/ 442; İbnü'l-İmâd [trz.]: III/ 132; Ebu'l-Fidâ [trz.]: II/ 142; Taşköprizâde 1985: I/ 96-97; el-Kıfî 1955: I/ 92-95; İbnü'l-Esir [trz.]: VIII/ 236; Kahlîlâle 1961: II/ 40-41.

İmâm-ı Râfîî, din ilimlerinde yetişmiş bir âlim idi. Tefsîr, hadîs, fıkıh ve usûl ilimlerinde zamanında emsallerini çok geçmiştir. Nakil, irşâd, tahsil ve bilhassa fıkıhda çok meşhûr idi. Fıkıh ilminin yayılmasında büyük hizmeti olmuştur. Vera' sahibi (şüphelilerden sakınan), zâhid (dünyâya düşkün olmayan) mütteki (haramlardan sakınan), sâlih bir zât idi. İbn-i Salâh onun için şöyle demiştir: “Acem beldesinde onun gibi bir âlim daha görmedim.”

Ebû Abdullah Muhammed bin Muhammed İsferrâinî onun için şöyle demiştir. “O bizim hocamızdır. Dinde büyük âlim olup, şer’î ilimlerde asrının en meşhûr âlimi idi. Usûl ve fûrû’ ilimlerinde yetişmiş ve zamanın mezhebde müctehid âlimi idi. Tefsîr ilminde de zamanın en meşhûr âlimi idi. Kazvîn’de tefsîr dersleri verdiği ve hadîs-i şerîf dinletmek için kurduğu bir meclisi vardı.”

Şemsüddîn bin Hilligân şöyle nakletmiştir “İmâm-ı Râfîî, 623 (m. 1226) senesinde vefât etti. O sene, vefât etmeden önce Celâleddîn Hârezmşâh ile görüşmüştü. Hârezmşâh Küffar ile savaş yapmış ve muzaffer olmuştu. Kazvîn’e uğradığı zaman, İmâm-ı Râfîî onu karşılayıp; “İşittim ki kâfirlere karşı cihâd yapmışsın, hattâ onların kanları elinde donup kurumuş. O elini öpmek isterim” diyerek, Hârezmşâh’a ikram ve iltifâta bulunmuştur. Bu söz üzerine Hârezmşâh; “Bilakis ben sizin elinizi öpmeyi arzularım” diyerek, tutup elini öpmüştür. Bir müddet görüşüp, sohbet ettikten sonra İmâm-ı Râfîî ayrılıp, hayvanına binerek yola çıktı. Biraz gidince, hayvan serkeşlik yapıp Râfîî hazretlerini düşürdü. Sultan Hârezmşâh’ın öptüğü eli acıdı.”Sübhânallah sultan bu elimi öpünce, nefsimde bir gurûr hâsıl oldu da, bunun cezasını böylece gördüm” demiştir. Şemsüddîn Muhammed bin Ebi Bekr bin Nakib şöyle demiştir: “İmâm-ı Râfîî eserlerini yazarken, ba’zı geceler lâmba sönünce, evindeki ağaç bir direktan, parlak mum ışığı gibi bir ışık yayılırdı.”

İmâm-ı Râfîî, Şafîî mezhebinde olup, bu mezhebde bir benzeri yazılmamış olan “Muharrer” adlı, fıkha dâir meşhûr eserini yazmıştır. Bundan başka eserleri de olup, şunlardır: “Et-Tedvîn fî Ahbâri Kazvîn”, “El-İ’câz fî Ahtârî’l-Hicâz”, “El-Havâtır” (Hac hatıralarıdır), İmâm-ı Gazâlî’nin “Veciz” adlı eserine yazdığı “Fethü’l-azîz fî şerhi’l-Vecîz” adlı eseri, “Şerh-i müsned-i Şafîî”, “El-Emâliyi’ş-Şâriha li müfredâti’l-Fâtiha”, Ahmed Rıfâî hazretlerinin menkıbelerini anlatan “Sevâdü’l-ayneyn” adlı eseri. Bu son eserinin ona âid olup olmadığına tereddüt hâsıl olmuştur. İmâm-ı Râfîî’nin

dâirdir. 205x145 (145x85) mm. ebadında olan bu eser, 270 varak, 21 satır, yazısı talik ve kağıdı taç filigranlıdır. Miklepli kahverengi meşin, söz başları zencirekli kırmızı bordo meşinle onarılmıştır. Eser ve yazar adı, dibaceden alınmıştır. Abdurrahman Paşa'nın vakıf kaydı vardır. Eserin istinsâh tarihi, 1100 (1688)'dir¹.

10. Halîl El-Gazi Kazvinî:

Er-Râzî diye tanınan Halil b. Ali, 1180 (1280) yılında doğmuştur. Tabîp ve edip olan bu zat, et-Tahrânî ve en-Necefi nisbelerini almıştır. Kaynaklarda vefât tarihi kayıtlı değildir.

Halil b. Ali'nin Urcûze fi nasihati'etibbâ adlı bir eseri de mevcuttur².

Pursis ve Pasuh (21 Hk 462/18):

Halîl el-Gazi el-Kazvinî'nin Farsça bu eseri, akâid ve kelâm konusundadır. 210x150 (155x94) mm. ebadında olan bu eser, 94a-100a varak, yazısı kırma talik, kağıdı ise harf arma filigranlıdır. Şiraze dağınık siyah sahtiyan bir cilt içerisindedir. Söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

1080 (1668) tarihinde istinsah edilen bu eser, Diyarbakir İl Halk Kütüphanesi'nde kayıtlıdır.

11. Abdülkerîm b. Muhammed Râfî Kazvinî:

Tefsîr, hadîs ve fıkıh âlimlerindedir. İsmi, Abdülkerîm bin Muhammed bin Abdülkerîm er-Râfî, el-Kazvinî, künyesi Ebü'l-Kâsım, lakabı İmâdüddîn'dir. Ayrıca usûl ilminde ve târih ilminde de âlim olup, 555 (m. 1160)'de doğdu. 623 (m. 1226) senesinde Kazvîn'de vefât etti. Babasından, Ebû Hâmid Abdullah bin Ebi'l-Fütûh bin Osman b. Ömer, el-İmrâni, Hatîb Ebû Nasr Hâmid bin Mahmûd el-Mâverâünnehrî, Hâfız Ebü'l-Alâî, Hasen İbni Ahmed el-Attâr el-Hemedânî, Muhammed bin Abdülbâki bin el-Battî, İmâm Ebû Süleymân Ahmed İbni Hasnuveyh ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf işitti. Ebû Zür'a el-Makdisî'den ve diğer âlimlerden icâzetle hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden ise; Abdülazîm Münzirî ve diğerleri rivâyette bulunmuştur.

1. Brockelmann 1937: I/ 707.

2. Kâhîlî 1961: IV/ 124.

7. Muhammed B. Abdilevvel Kazvinî:

Es-Sa'îdî diye tanınan Muhammed b. Abdilevvel, 892 (1487) tarihinde doğmuştur. Fıkıh ilminde kendisini yetiştiren bu âlim, 966 (1558) yılında Şam'da vefât etmiştir. Kazvinî'nin Risâle fî katî'l-yed ellefehâ 950 adlı bir eseri vardır.

Eserlerinden şu da hatırlatılabilir: Havâş ale'l-umûri'l-amme min kitâbi'l-mevâkif fî ilmi'l-keîâm¹.

Hâşîye alâ Ferâizi's-Sirâciye (01 Hk 747):

Muhammed b. Abdelevvel el-Abdi el-Kazvinî (966/1558)'nin Arapça bu eseri, fıkha dâirdir. 210x155 (115x70) mm. ebadındaki bu eser, 85 varak, 17-18 satır, yazısı talik kırması, kağıdı ise çapa filigranlıdır. İstainsah tarihi 984 (1575) olan bu eser, çiharkuşe meşin, ebru kaplı örselenmiş bir cildi vardır. Kurt yeniklidir.

Bu eser, Millî Kütüphânedede Adana İl Halk Koleksiyonunda yer almaktadır².

8. Mahmûd B. Nasr Kazvinî:

Hasiyet-i ism (01 Hk 761/2) :

Mahmûd b. Nasr el-Müstevfî el-Kazvinî'nin Farsça bu eseri, tasavvuf ve tarikatlar hakkındadır. 210x148 (125x75) mm. ebadında olan bu eser, 32b-47b varak, 15 satır, yazısı talik, kağıdı arma filigranlıdır. 48ab'de Beyanî'nin Sultan IV. Murat'ın Bağdat fethini öven bir kaside vardır.

Bu eser, Millî Kütüphâne, Adana İl Halk koleksiyonuna kayıtlıdır.

9. Ali Asgar Kazvinî:

Ali Asgar b. Muhammed b. Yûsuf Kazvinî'nin doğum tarihi bilinmemektedir. Müfessir olan buz at, 1120 (1708) tarihinde vefât etmiştir.

Bazı eserleri şunlardır: Tenkîhu'l-merâm fî tahkîki'l-makâm, Rumûzu't-tefâsîr, el-Makâlâtu'l-hams fî cemi'l-ed'îye³.

Tenkîhu'l-merâm (21 Hk 196):

Alî Asgar b. Muhammed b. Yûsuf el-Kazvinî'nin Arapça bu eseri, fıkha

1. İbnü'l-İmâd [trç.]: VIII/ 446; Kahlîâlê 1961: X/ 80; Katip Çelebi 1972: 883; BROCKELMANN 1949: 438.

2. Bağdatlı İsmail Paşa 1955: I/ 143.

3. a.g.e.: I/ 764; a.mlf 1972: I/ 331, 583; el-Hânsârî [trç.]: 413-414; Kahlîâlê 1961: VII/ 39.

kahverengi eşin, söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. İstinsâh tarihi 1119 (1706) olan bu eserin müstensihî, Mustafa b.Muhammed Hoca'dır.

Eser, Çorum İl Halk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır¹.

6. Ömer B. Abdirrahmân Kazvinî:

Künyesi Ebû Hafs, lakabı Sirâceddîn olan bu âlim, 683 (1284) yılında doğmuştur. Tefsir ilmine dâir derin bilgisi olup, 750 (1349) yılında vefât etmiştir.

Eserleri arasında el-Keşf ale'l-Keşşâf li'z-Zemahşerî, Nasîhatu'l-müslim el-müştak li men ibtelâ bi hubbi'l-mantık da vardır².

El-Keşf an müşkilâti'l-Keşşâf (19 Hk 45):

Ebû Hafs Ömer b.Abdirrahmân el-Kazvinî'in Arapça bu eseri, tefsir sahasındadır. 240x145 (170x85) mm. ebadında olan bu eser, 635 varak, 31 satır, yazısı nesih kırmasıdır. Sırtı bordo, kapakları zeytunî renkte meşin kaplı, miklepli, pembe yıldız şemseli cilt içerisindedir. Mahfazalı, kenarları vişne rengi meşin, ebru kaplı, mahfaza kapağı kopuktur. İstinsâh tarihi 1095 (1683) olan bu eser, müstensih Mehmed b.el-Hacı Mustafa tarafından istinsah edilmiştir. Tam tefsirdir.

Eser, Çorum İl Halk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır³.

Risâle-i Mebde ve Meâd (Râşid Efendi 119/6):

Sirâceddîn Kamerî el-Kazvinî'nin Farsça bu eseri, İslâm dini (hilkat) hakkındadır. 172x112 (117x68) mm. ebadında olan bu eser, 83b-91b varak, 18 satır, yazısı taliktir.

İstinsah tarihi belli olmayan bu eser, Kayseri Râşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesi'nde bulunmaktadır⁴.

Meşyhatü's-Sirâciyye (34 Fe 531):

Sirâceddîn Ömer b. Ali'nin bu eseri, dinî bir eserdir. 202x141 (148x93) mm. ebadında olan bu eser, 184 varak, 19 satır ve yazısı Arap yazısıdır. Şirazeli, sırtı meşin kağıt kaplı ve mikleplidir.

813 tarihinde Bağdat'ta istinsah edilmiş olan bu eser, Millet Kütüphanesi Feyzullah Efendi Koleksiyonu'nda bulunmaktadır.

1. Katip Çelebi 1972: II/ 1709.

2. Bağdatlı İsmail Paşa 1955: I/ 789; Kahlîlâle 1961: VII/ 289; Katip Çelebi 1972: 1480.

3. Tüyotak 34/ III, 146-147.

4. Sâmi 1306: IV/ 2544.

başları ve keşideleri kırmızıdır.

İstinsah tarihi bilinmeyen bu eser, Milli Kütüphane’de Nevşehir Damad İbrahim Paşa Kütüphane’si Koleksiyonu’na kayıtlıdır.

5. Abdüllatîf B. Celâleddîn Kazvinî:

Ebyâtu Mugni’l-lebîb (55 Hk 505/2):

Kadı Balat Abdüllatîf b. Celâleddîn el-Kazvinî (853/1449)’nin Arapça bu eseri, Arapça gramere dâirdir. 155x95 mm. ebadında olan bu eser, 265-303 varak, 21 satır, yazısı nesih ve kağıdı yıpranmış su yolu filigranlı fare yenikli, nemlidir. Mısra başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sırtı kahverengi meşin, ebru kağıt kaplı, yıpranmış mukavva cilt içerisindedir. Hazinedarzâde Abdullah Bey’e ait 1249 (1833) tarihli bir mühür vardır.

İstinsah tarihi belli olmayan bu eser, Millî Kütüphâne Samsun İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu’nda kayıtlıdır.

Hâşiye alâ davi’l-Misbâh (19 Hk 2657);

Kadı Balat Abdüllatîf b. Celâleddîn Muhammed el-Kazvinî (853/1449)’nin Arapça bu eseri, Arapça gramer konusundadır. 200x160 (170x85) mm. ebadındaki bu eser, 148 varak, 21 satır, yazısı talik kırması, kağıdı üç ay filigranlıdır. Çiharkuše siyah üzer desenli kağıt kaplı mukavva cilt içerisindedir. Müstensihi Muhammed Esed’dir.

Bu eser, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi’nde bulunmaktadır¹.

Nuhbetu’t- tuhfe (42 Yu 4763/25):

Abdüllatîf b. Celâleddîn el-Kazvinî’nin Arapça bu eseri, astronomi konusundadır. 210x120 (130x65) mm. ebadında olan bu eser, 126b-133a varak, 19 satır, yazısı talik ve kağıdı suyolu filigranlıdır. Keřideler kırmızı, kırmızı meşin, çiharkuše Sertablı, miklebli, mukavva cilt içerisindedir. Kitap ve müellif ismi baş taraftan alınmıştır.

İstinsah tarihi belli olmayan bu eser, Konya Karatay Kütüphanesi’nde bulunmaktadır.

Ebkâru’l-efkâr (19 Hk 2729/1):

Kadı Balat Abdüllatîf b. Celâleddîn’in bu eseri, Arapça gramere dâir bir eserdir. 205x145 (160x90) mm. ebadında olan Arapça bu eser, 1b-78a varak, 21 satır, yazısı talik, kağıdı abadîdir. Eser miklepli mukavva sırtı ve sertabı

---

1. Tüyotak, 01/ III, 2039-40.

Miklebli, kahverengi deri cilt, söz başaları kırmızı, şiraze ciltten ayrılmış ve dağınıktır. Sonu ise eksiktir. Eserin sadece mantık bölümünü içine almaktadır.

İstinsah tarihi belli olmayan bu eser, Millî Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu'na kayıtlıdır.

Risâle fî isbâti'l-vâcib (45 Hk 2917/10):

Necmeddîn Ali b.Ömer el-Kazvinî'nin Arapça bu eseri, akâid ve kelâma dâirdir. 240x160 (200x115) mm. ebadında olan bu eser, 119a-212a varak, 29 satır, yazısı talik kırması ve kağıdı abadîdir. Miklepli ebru mukavva çıharkuşe meşin bir cilt içerisindedir. Eser adı baştan, yazar dibâceden alınmıştır. Bu eser, Manisa İl halk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Risâletü'l-Firkateyn (42 Kon 5788/1):

Necmeddîn Ali b.Ömer el-Kazvinî'nin bu eseri, 185x125 (115x65) mm. ebadında olup, 1b-7b varak, 13 satırdır. Yazısı talik ve kağıdı el filigranlıdır.

İstinsah tarihi bilinmeyen bu eser, Konya

Bölge yazmalar kütüphanesi, Konya İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu'nda bulunmaktadır.

Tasdîkât (43 Va 981):

Necmeddîn Ali b.Ömer el-Kazvinî'nin Arapça bu eserinin ebadı 235x135 (160x75) mm. olup, 12 varak, 23 satır, yazısı talikdir. Kırmızı meşin ve şemseli bir cilt içindedir.

İstinsah tarihi bulunmayan bu eser, Kütahya Vahid paşa İl Halk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Tahrîru'l-kavâidi'l-mantıkiye fî Şerhi'r-Risâleti'ş-Şemsiye (55 Hk 558):

Alî b.Ömer el-Kâtibî el-Kazvinî'nin Arapça bu eser, mantık konusundadır. 192x125 (135x65) mm. ebadında olup, 57 varak, 15 satır, yazısı talik ve kağıdı el filigranlıdır. Sırtı kahverengi meşin, kağıt kaplı, miklepli, şirazesini dağınık mukavva bir cilt içerisindedir. Sonradan bez ciltle kaplanmıştır.

İstinsah tarihi malum olmayan bu eser, Millî Kütüphane'de, Samsun İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu'nda bulunmaktadır.

Şerhu'l-Murahhas fî hikmeti'l-mantık (50 Damad 855):

Ali b.Ömer el-Kazvinî'nin Arapça bu eser, mantık konusundadır. 205x150 (145x60) mm. ebadındaki eser, 87 varak, 17 satır, yazısı talik ve kağıdı çapa filigranlıdır. Şemseli yıpranmış mukavva bir cilt içindedir. Söz

fî cevâbi'l-i'tirâz li-Nasîriddîn et-Tûsî. İsbât-ı vâcib konusunda Nasîrüddîn-i Tûsî'nin itirazına müellifin verdiği cevabı ihtiva eder. 10. Risâle fî reddi cevâbi Nasîriddîn fî işbâti'l-vâcib. Müellifin aynı konuda kaleme aldığı diğeri bir risâlesidir¹.

Risâletü-Şemsiye fî kavâidi'l-mantikiye (06 Mil Yz. FB 146/3):

Necmeddîn Alî b.ömer el-Kâtibî el-Kazvinî (600-675/1203-1277)'nin Arapça bu eseri, mantık konusundadır.

180x134 (121x88) mm. ebadında olan bu eser, 58b-88b varak, 13 satır, yazısı talik kırmızı, kağıdı abadîdir. Söz başları kırmızı mürekkeple yazılmış olup, sırtı kahverengi meşin, soluk ebru kağıt kaplı bir cilt içerisindedir. Müstensihî Pir b.Hacı Ahmeddir.

Bu eser, Millî Kütüphâne'de bulunmaktadır².

Hikmetü'l-ayn (06 Mil Yz. A 2601):

Necmeddîn Alî b.Ömer'in Arapça bu eseri, felsefe konusundadır. 215x137 (159x78) mm. ebadında olan bu eser, 44 varak, yazısı talik, kağıdı taç ve salkım filigranlıdır. İstinsah tarihi, 1128(1715) dir. Sünbülzâde b. Şeyh Ahmed b.Mehmed tarafından istisah edilen nüshadan yazılmıştır. 1a'da fihrist, 1 hadîs vardır.

Sayfa kenarları haşiyeli ve tashihlidir. Müstensih Malatyalı Ahmed Ahdeb'dir³.

Mufassal Şerhi'l-Muhassal (19 Hk 908):

Necmeddîn Alî b.Ömer el-Kazvinî'nin Arapça bu eseri, İslâm dini (mezhepler) konusundadır. 260x170 (210x130) mm. ebadında olan bu eser, 171 varak, 31 satır, yazısı talik ve kağıdı ise abadîdir. Gömme şemseli çift miklepli kahverengi meşin cilt içerisindedir. Söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. İstinsah tarihi 607 (1210), Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Aynu'l-kavâid fî'l-mantık ve'l-hikme (06 Hk 2818/2):

Necmeddîn Alî b.Ömer'in Farsça bu eseri, mantık dalındadır. 275x170 (150x80) ebadında olan bu eser, 81-97b varak, 17 satır, yazısı talik, kağıdı saykallı samanlıdır.

1. Safedî 1974: XXI/ 366-367; Kürübî 1283: III/ 56-57; Kâtip Çelebi 1972: II/ 1063, 1486, 1819; Serkis 1928: II/ 1538; Brockelmann 1943: I/ 612-614; a.mlf 1937: I/ 845-848; a.mlf 1967: 438-439; Bağdatlı İsmail Paşa 1955: I/ 713; Karakaş 1991: 398; Çaldak 1999: 492 vd.; Yavuz 2002: 42.

2. Kâtip Çelebi 1972: II/ 1063; Brockelmann 1937: I/ 845.

3. Kâtip Çelebi 1972: I/ 685; Brockelmann 1937: I/ 613.

4. Ali B.Ömer El-Kâtibî:

Ali b. Ömer el-Kâtibî, 600 (1204) Kazvin'de doğdu. Doğduğu yere nisbetle Debîrân

diye tanındığını belirtilir ise de, kelimenin mânası göz önünde bulundurularak kâtiplik veya

müdrislik yapması sebebiyle bu isimle anılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Bir süre Kazvin'de öğrenim gördükten sonra, ilim tahsili için belli başlı merkezlere seyahat etti. Kelâm, felsefe, astronomi ve mantık gibi ilimleri Nasîrüddîn-i Tûsî'den öğrendi. Kazvin ve Nizâmîye medreselerinde müdrislik yaptı, pek çok öğrenci yetiştirdi. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî ve Kutbüddîn-i Şîrâzî bunların en tanınmışlarıdır. 675'te (1276-77) Hülâgû'nun emriyle Merâğa'ya gitti ve kurulmakta olan rasathâne çalışmalarına katılıp Nasîrüddîn-i Tûsî'ye yardım etti. 675 yılı Ramazan ayında (Şubat 1277) vefat etti. Bazı kaynaklara göre ise ölüm yılı 693 (1294)'tür.

Kâtibî astronomi, matematik, kelâm ve felsefe alanında ders veren bir müdris olmakla birlikte daha çok er-Risâletü's-Şemsiyye adlı mantık kitabıyla üne kavuşmuştur. Kazvin'de verdiği dersler çok sayıda âlimin orada buluşmasına vesile olacak derecede önemli görülmüştür. Hocası Nasîrüddîn-i Tûsî'nin çeşitli kelâm meselelerine getirdiği çözümlerin etkisiyle Şîa'ya olan aşırı bağlılığını terketmiş, fıkıhta ise Şâfiî çizgisine yaklaşmıştır.

Eserleri. 1. er-Risâletü's-Şemsiyye fi'l-kavâ'idî'l-mantıkıyye. Çeşitli yazma nüshaları bulunan eser basılmıştır (Kalküta 1815; İstanbul 1263; Taşkent 1894). 2. Câmî'u'd-dekâ'ik fi keşfi'l-hakâ'ik. Mantık ve metafiziğe dair olup mantıkla ilgili bölümü eş-Şemsiyye'den daha hacimlidir. 3. Aynü'l-kavâ'id fi'l-mantık ve'l-hikme. Müellifi tarafından Bahrü'l-fevâ'id şerhu Aynü'l-kavâ'id adıyla şerhedilmiştir. 4. Hikmetü'l-ayn. Kâtibî'nin, Aynü'l-kavâ'id adlı eserine ilâhiyyât ve tabîyyât konularını ilâve etmek suretiyle kaleme aldığı kitabıdır. Bu eser birçok şerh ve hâşiye yazılmıştır. 5. Şerhu Keşfi'l-esrâr an gavâmizi'l-efkâr. Efdalüddin el-Hûnecî'ye ait mantıkla ilgili esere yapılmış hacimli bir şerhtir. 6. el-Mufasssal fi şerhi'l-Muhasssal. Fahreddin er-Râzî'nin kelâma dair eserinin şerhidir. 7. el-Münassasfi şerhi'l-Mülahas. Yine Fahreddin er-Râzî'ye ait mantık ve felsefeyle ilgili esere yapılmış bir şerhtir (Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 887, 888, 889 [müellif hattı]). 8. Risâle fi burhâni isbâti'l-vâcib. 9. Risâle

hizmetine girdi ve Nüzhetü'l-kulûb'u tamamladığı 740 (1340) yılından sonra Kazvin'de vefât etti.

Eserleri. 1. Târîh-i Güzîde: Müellifin 730'da (1330) Vezir Gıyâseddin Muhammed'e takdim ettiği Farsça umumi bir tarihtir. Taberî, İbnü'l-Esîr, Atâ Melik Cüveynî ve Reşîdüddin Fazlullah-ı Hemedânî gibi birçok tarihçinin eserinden istifade edilerek yazılan Târîh-i Güzîde Hamdullah'ın yaşadığı dönemle ilgili değerli bilgileri ihtiva etmekte olup özellikle İlhanlı tarihi için başvurulması gereken önemli bir kaynaktır. 2. Zafernâme: Firdevsî'nin Şâhnâme'sine nazîre olarak yazılmış, Hz. Peygamber'den başlayarak 734 (1334) yılına kadar gelen 75.000 beyitlik manzum bir tarihtir. 3. Nüzhetü'l-kulûb: Müellifin, dostlarının ricası üzerine telifine başlayıp 740'ta (1340) tamamladığı eser coğrafya ve kozmografyaya dairdir¹.

Nüzhetü'l-kulûb (34 Dev Mer 378-19045):

Hamdullâh b.Ebî Bekr el-Müstevfî el-Kazvinî (680-750/1281-1349)'in Farsça bu eseri, coğrafya ve kozmografya konusundadır. 283x195 (214x145) mm. ebadında olan bu eser, 269bvarak, yazısı nesih ve kağıdı abadîdir. Çıharkuşe meşin, ebru kağıt kaplı bir cilt içerisinde bulunmaktadır. Rumi müzehheb mihrabiye, söz başları kırmızı mürekkeple belirlenmiştir. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın vakıf mührü vardır.

İstinsah tarihi belli olmayan bu eser, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Koleksiyonu'nda bulunmaktadır².

Terceme-i Nüzhetül-Kulûb (06 Mil Yz. A 957/1):

Hamdullâh b. Ebî Bekr el-Müstevfî el-Kazvinî (680-750/1281-1349)'nin bu eseri, Osmanlıca genel ansiklopedik bir eserdir. 206x160-170x115 mm. ebadında olan bu eser, 15 satır, nesih hatlı ve kağıdı üzüm filigranlıdır.

Söz başları kırmızı mürekkeple yazılmış olup, miklepli, bordo meşin bir cilt içindedir. Felekler, unsurlar, iklimler, madenler, nebatlar, hayvanlar, insan, vilayet ve şehirlerdeki acaip olaylardan bahseder.

Abdal Han b. Ziyâeddîn Han el-Bitlisî adına tercüme edilmiştir. Eserin bittiği yerde Menâfun-nâs isimli bir tıp kitabı başlamaktadır. Bu eser, Millî Kütüphâne'de bulunmaktadır³.

1. Günalray 1339: 318-329; Storey 1958: I/ 1/ 81-84; Azâvî 1376/ 1957: 191-193; Müstevfî 1907; Krachkovsky 1963: I/ 396-398; Merçil 1975: XV; Nefsî 1344: I/ 144; Safâ 1959: III/ 1276-1280; a.mlf 1974: IV/ 303-304; Toğan 1985: 197, 202; mlf 1931: 21-27; a.mlf 1977: 186-188; ed-Difâ 1406/ 1986: 392-393; Özyayın 2000: 455.

2. Katip Çelebi 1972: II/ 1945.

3. a.g.e.: II/ 1985.

El-İzâh (18 Hk 413/1):

Hatîbu Dimeşk Kutbeddîn Muhammed b.Abdirrahmân el-Kazvinî'nin Arapça eseri, belâgata dâirdir. Kendi eseri Telhîs'e yaptığı şerhdir. 1b-40a ebadındadır.

İstinsah tarihi ve müstensihi malum olmayan bu eser, Millî Kütüphane'de Çankırı İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu'na kayıtlıdır.

Şerhu Ebyâti'l-İzâh (06 Mil Yz. A 5627):

Hatîbu Dimeşk Muhammed b.Abdirrahmân el-Kazvinî'nin Arapça bu eseri, belâgata dâirdir. 220x160 (175x95) mm. ebadındaki bu eser, 131 varak, 21 satır, yazısı nesih ve kağıdı üzüm salkımı filigranlıdır. Kenarları kahverengi meşin, kapakları ebru kağıt kaplı mukavva bir cilt içindedir. Eserin söz başları cetveller ve söz üstleri kırmızıdır.

Müstensihi Osman b.İbrahim ve istinsah tarihi ise 1199 (1784)'dir.

3. Hamdullah Kazvinî:

Arap asıllı Şîi bir ailenin çocuğu olarak 680'de (1281) Kazvin'de doğdu. Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in saflarında savaşarak şehid düşen Hür b. Yezîd er-Riyâhî'nin ahfadındandır. Ailesi, onun doğumundan uzun zaman önce Kazvin'e gidip yerleşmiş ve Abbâsî Halifesi Mu'tasım-Billâh döneminden (833-842) Sultan Mahmûd-ı Gaznevî'ye kadar (998-1030) bazı aralıklar hariç şehrin idaresini elinde tutmuştur. Büyük dedesi Emînüddin Nasr, dedesi ve babası Irak'ın müstevfi'si oldukları için aile "Müstevfiyân" lakabıyla anılır. Hamdullah'ın kardeşi Zeynüddin Muhammed de İlhanlılar'ın meşhur veziri Reşîdüddin Fazlullah-ı Hemedânî tarafından müstevfi tayin edilmişti. Olcaytu zamanında iyi bir kâtip olarak temayüz eden Hamdullah 1311'de Kazvin, Ebher, Zencan ve Târimeyn'in malî işlerinin teftişiyle görevlendirildi. Bu münasebetle Sultâniye, Tebriz, Bağdat, İsfahan ve diğer bazı şehirleri gezmiş ve buralardaki kütüphanelerde incelemelerde bulunmuştur. Hamdullah gençliğinde tarih kitaplarıyla ilgilenir, âlim, edip ve şairlerin meclislerine katılmaktan hoşlanırdı; özellikle Reşîdüddin'in meclislerine devam ederdi. Reşîdüddin'in öldürülmesi üzerine devrin bütün âlim ve düşünürleri gibi o da gözden düştü. Ancak Ebû Said Bahadır Han devletin giderek çöküşe sürüklendiğini görünce kabiliyetli ve dirayetli insanları tekrar göreve getirme ihtiyacını hissederek Reşîdüddin'in oğlu Gıyâseddin Muhammed'i vezir tayin etti (1328). Hamdullah da onun

okudu. Kazvinî'nin, sultanın emri üzerine hutbe okuyacağı hatırandan bile geçmemişti. Cuma namazından sonra, sultan ona, maddî durumu ve ne kadar borcu olduğunu sordu. Kazvinî, borcu olan miktarı söyleyince, Sultan Nasr, onların ödenmesi emretti. Sonra onu, şam kadılığına tayin etti. Mısır bölgesi kadılığına çağırılıncaya kadar bu vazifede kaldı. Burada, aynı zamanda hatiplik de yaptı.

727 (m. 1327) senesinde Mısır'a çağırıldı ve İbn Cemâa'nın yerine kadılık vazifesine tayin edildi.

Muhammed Kazvinî çok cömert idi. Fakirlere ve muhtaçlara, vakıf mallarından yardım etti. İnsanlar arasında, kadri ve kıymeti çok yüksek idi. Sultan, onun sözüne itibar ederdi. Daha sonra tekrar, şam bölgesi kadılığına tayin edildi. Mısır'da hiçbir Türk sultanının yanında, Muhammed Kazvinî kadar kimse itibar görmemiştir.

Zehebî onun hakkında; "Muhammed Kazvinî, ifâdesi tatlı olup, çok güzel konuşurdu. Çok cömert ve yumuşak huylu bir zat idi. Vefât ettiği zaman, büyük âlimler onun cenâzesinde bulundu. Onun vefâtına herkes çok üzüldü. Onun hayatını anlatmak istesek, ciltler dolusu kitap yazılır." demektedir.

Muhammed Kazvinînin eserlerinden bazıları şunlardır: 1. Telhîsü'l-Miftâh: Bu esere çok şerh yapılmıştır. 2. İzâhü't-Telhîs. 3. şezrû'l-mercânî: eş-şezrû'l-mercânî min ři'ri'l-Errecânî (çok beğendiği kadı ve şâir Nâsıhuddin Ebû Bekir Ahmed el-Errecânî'nin şiirlerinden seçmeler). 4. şerhu Lâmiyyeti's-Sâvî fi'l-'arûz, 5. şerhu't-Tâ'iyye l'İbni'l-Fâriz, 6. Kitâb fi'l-usûl¹.

Telhîsü'l-Miftâh (19 Hk 4921):

Hatîbu Dimeşk Kutbeddîn Muhammed b. Abdirrahmân el-Kazvinî (666-739/1267-1338)'nin Arapça bu eseri, belâgata dâir meşhûr bir eserdir. 195x135 (135x70) mm. ebadındaki bu eser, 47 varak, 14 satır, yazısı nesih ve kağıdı avize filigranlıdır. Sırtı kahverengi meşin, cetvelli, üzeri kağıt kaplı mukavva ciltlidir. İstinsâh tarihi 1047 (1636) olan bu eser, Çorum İl Halk Kütüphânesi'nde bulunmaktadır.

1. KalkaşENDİ [trz.] XI, 258-259; İbn Hacer 1385/ 1966: IV, 3-6, 121-123; el 1369/ 1950: 135; el-HAVLİ 1961: 241; MARLİB 1967: tür.yer.; TABÂNE, 1396/ 1976: 364-367; FERRUH 1992: III/ 751; ARIK 1405/ 1985: 48-59; a.mlf., [trz.]: 302-316; şEVKİ DAYF 1987: 335, 351; YALAR 1998; KAHHÂLE 1961: X/ 145; Subkî, 1908: IX/ 158; İbn Kesîr [trz.]: XIV, 185; İbnu'l-İmâd [trz.]: VI/ 123; TAşKÖPRİZÂDE 1985: I/ 209; Suyûri, [trz.], I/ 156; ESNEVİ 1390: II/ 329; AHLWARDİ 1894: VI/ 366; BROCKELMANN 1949: 22; a.mlf 1937: II/ 15; DURMUş "Kazvinî, Hatîb" 2002: 157-158.

Söz başları kırmızı mürekkeple yazılmış, eski meşin bir cilt içindedir. Üst kapağı bulunmayan eserin kenarlarında matlap ve düzeltmeler, başında ise silik bir fihrist vardır.

Elyazması bu eser, Ankara Millî Kütüphane'de bulunmaktadır.

2. Tercümetu Acâibu'l-mahlûkât (34 Ha 199):

Ebû Yahya Zekeriya b.Muhammed b.Mahmud el-Kazvinî (682/1283)'nin Acâibu'l-mahlûkât adlı eserinin Osmanlıca tercümesi olup, zooloji sahasındadır. Bu eser, 154 varak ve yazısı Arap yazısıdır.

Hasan b.İbrahim tarafından 1130 tarihinde istinsah edilen bu eser, Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi'nde Hafız Ahmed Paşa Koleksiyon'na kayıtlıdır.

3. Acâibü'l- Buldân (42 Yu 50/4):

Zekeriya b.Muhammed el-Kazvinî'nin bu eseri, coğrafya konusundadır. Bu eserin 165x115 (95x65) mm. ebadında olup, Yazısı Arap-talik olup, kenarları meşin, ebru kağıt kaplı (başı noksan). 51 varak, 15 satır.

1015 tarihinde istinsah edilen bu eser, Konya Yusufağa Kütüphânesi'nde bulunmaktadır.

2. Hatîbu Dimeşk Muhammed Kazvinî:

Fıkıh, hadis ve edebiyat âlimi olan bu zâtın ismi, Muhammed b. Abdîrahmân el-Kazvinî'dir. Künyesi Ebû'-Meâlî, lakabı Celâleddîn'dir. 666 (m. 1268) senesinde Musul'da doğdu. 739 (m 1338) senesinde vefât etti Sûfiyye kabristanına defnedildi.

Muhammed Kazvinî, babası ve kardeşi ile birlikte Anadolu'ya gidip yerleşti. Burada ilim ile meşgul oldu. Babasından fıkıh öğrendi. Anadolu'da, yirmi yaşına gelmeden önce kadılık yaptı. Sonra Dimeşk'e gitti. Burada bulunan birçok âlimden ders aldı. Çeşitli ilimleri tahsil etti. Usûl-i fıkıh, Arap dili ve edebiyatı, meânî ve beyân ilimlerinde mütehassis oldu. Meşhur Eykî'den de fıkıh ilmini öğrendi. İzzeddîn Fârukî ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. Berzâlî, onun rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden bir cüz'ü tahrir etti. Dimeşk'de önce kardeşi İmâdüddîn'in, daha sonra İbn Sasra'nın yerine kadılık yaptı.

Muhammed Kazvinî, 724 (m. 1324) senesinde Sultân Nâsır'ın yanına gitti. O gün Cuma idi. Kazvinî, sultanla bir müddet görüştüktan sonra, sultan ona, Kal'a camiinde hutbe okumasını emretti. Bunun üzerine Kazvinî hutbe

bölgelere dâirdir. Bu kısımda, buralarda yaşamış geçmiş milletlerden, evliya, ulemâ, şâirler, sultanlar, vezirler ve daha başkalarından bahsetmiştir.

Eserin önsözünde şöyle demektedir: “Bu kitabımda Allahü teâlânın yarattıkları, beldeler ve buralarda yaşayanlar hakkındaki hikmet dolu acâib hâller hakkında şâhid olduğum, başkalarından işittiğim ve öğrendiğim bilgileri topladım. Arz parçaları birbirine benzeyen basit bir maddedir. Güneş ışınlarının te’siri, üzerine yağmurun yağması, rüzgârın esmesi sebebiyle onda acâib durumlar ortaya çıkarmaktadır. Her beldenin kendisine mahsûs bir hususiyeti vardır. O özellik, bir başka yerde bulunmaz. Meselâ, bâzı beldeler sert taşlardan ibarettir. Bâzısı verimli topraktır. Bâzısı çoraktır. Bunlardan herbirinin ayrı bir özellik ve hikmetli bir hâli vardır. İnsanlar da asılları îtibâriyle birbirlerinin aynı iseler de, Allahü teâlânın lütuf ve ihsanı ile değişik hususiyetlere sahiptirler. Bâzısı derin âlim, âbid ve zâhid; bâzısı san’atkârdır. Âlim, ilmiyle; âbid, bereketiyle; san’atkâr, san’atıyla insanlara faydalı olur. Bu kitabımda garip ve acâib hâlleri bulunan ve Allahü teâlânın yüce kudreti ve azametini gösteren beldeler ile Allahü teâlânın lütuf ve inayetine kavuşmuş zâtlardan da bahsettim. Bu kitap, hoş ve güzel bir arkadaştır. Allahü teâlânın azamet ve kudretini gösteren şeyleri ve geçmiş ümmetlerin ahvâlini anlatır, onlarda bulunan güzel ahlâkı, edeb ve hasletleri öğretir.”

Bu eserin el yazma nüshaları, Petersburg Kütüphânesi’nde ve Oxford’da bulunmaktadır. Eserin coğrafya ile ilgili kısmı Abdürreşîd Bakuvî tarafından Telhîs’ül-âsâr ve Acâibü’l-Meliki’l-Kahhâr adıyla yayınlanmıştır. Bunlardan başka; 1-Kitâbü’l-ekâlim, 2-Kitâbü’l-büldân, 3-Kitâbu mürevvicü’z-zeheb ve meâdinü’l-cevher, 4-Kitâbu’n fi nizâmi’l-kevn, 5-Kitabun fi san’ati’l-erd adlı eserleri vardır¹.

1. Acâibu’l-mahlûkât ve garâibu’l-mevcûdât (06 Mil Yz. B 219):

Zekeriyâ b.Muhammed el-Kazvinî (öl.682/1283) tarafından kaleme alınan bu eser, Arapça zooloji mevzuunda bir eser olup, 276x200 (233x153) ebadında, 227 varak, 23 satır, nesih hatlı ve kağıdı ise, birleşik harf arma filigranlıdır.

1. İbnü’l-Fuvatî 1963: IV/ 2/ 725; Safedî 1974: XIV/ 206; İbn Tağrîberdî, 1423/ 2002: V/ 365; Serkîs, 1928: II/ 1507-1508; el-Kazvinî [trç.]; Brockelmann 1943: 481; a.mlf 1937: I/ 882-883; ez-Ziriklî, 1954: III/ 46; Kahlîlâle 1961: IV/ 183; Azzâvî 1957: I/ 114-116; Şeşen 1985: 144-152; İzqi 1998: XXV, 160.

Kazvîni, insanın teşekkülü, ana rahmindeki yavrunun durumu, doğum, insan anatomisi ve azaları ile hayvanlar hakkında da araştırmalar yapmıştır, insanı, hayvanlardan ayıran hususiyetlerine temas ederek, insandaki en belli başlı farkın; konuşma, ta'accüb ve gülme olduğunu ifâde etmiştir. Bu konuda; "Biliniz ki; insan, ruh ve bedenden meydana gelir. O, en şereflî mahlûk olarak yaratılmıştır. Mahlûkâtın hulâsasıdır. Allahü teâlâ onu ruh ve beden olarak en güzel surette yarattı. Ona, konuşma ve akıl verdi. Dışını beř his organı ile; bătınını da en üstün kuvvetlerle süsledi. Ona dimağ verdi. Onu, insanda en üstün bir yere koydu. Onu düşünme, hatırlama ve ezberleme hususiyetleri ile süsledi..." demektedir.

Zekeriyâ Kazvîni'nin eserlerinden ikisi zamanımıza kadar gelmiştir. En önemli eseri, Acâibü'l-Mahlûkât ve garâibu'l-mevcûdât'tır. Bu eser, kozmoğrafya kitabı olup, iki kısımdır. Birinci kısım; astronomiden bahsedilip, gökyüzü hakkında bilgiler vermektedir. Burada geniş bir önsözden sonra ay, güneş ve yıldızlar anlatılmakta, daha sonra meleklerden bahsedilmektedir. Bu kısma ayrıca takvimle ilgili bir konu da eklenmiştir. Yine bu bölümde, yaratılıştan söz edilirken, yeryüzünün altı günde yaratılması açıklanmaktadır. İkinci bölümde; yeryüzüne ait olaylardan, dünyânın küre biçiminde meydana gelişinden bahsedilmektedir. Burada; hava, su, hayvanlar, bitkiler, mâdenler ve insan anlatılmaktadır. Bu kısımda coğrafi bilgiler de yer almakta, başlıca dağlar, adalar, deniz, nehir ve kuyular da anlatılmaktadır.

Eserin birbirinden çok farklı yazma nüshaları bulunmaktadır. Eser, ortaçağ sonlarında oldukça rağbet görmüş, başta Türkçe ve Farsça olmak üzere çeşitli dillere tercüme edilmiştir. Türkçeye ilk tercümesi Çelebi Sultan Mehmed zamanında Rükneddîn Ahmed tarafından yapılmıştır, ikinci defa Kanuni Sultan Süleyman zamanında, Surî-i Kadîm tercüme etmiştir. Ayrıca Eyyûb bin Halîl ve İsmail Paşa tarafından yapılan Türkçe tercümeleri de bulunmaktadır.

Kazvîni'nin ikinci önemli eseri, Âsâru'l-bilâd ve Ahbâru'l-ibâd'dır. Eser, üç mukaddime ile başlamaktadır. Birinci mukaddime; şehirler ve köyler kurmak ihtiyâcına dâirdir. İkinci mukaddime; beldelerin hususiyetleri ile ilgilidir. Bu mukaddime iki kısma ayrılmıştır. Birincisinde; beldelerin, sakinleri üzerindeki te'sirleri, ikincisinde ise; beldelerin bitkiler ve hayvanlar üzerindeki te'sirlerini ele almıştır. Üçüncü mukaddime; yeryüzündeki

ayın bize karşı olan yüzüne ulaşamaz. O zaman ayın o yüzü kararır. Eğer sâdece ayın bir kısmı mahrûtun içine girerse, kısmî ay tutulması olur. Güneş tutulması ise, ayın, güneş ile dünyâ arasına girmesiyle meydana gelir. Güneş tutulması, ay tutulması gibi uzun sürmez. Güneş tutulması bâzı beldelerde görülüp bâzısında görülmez.”

İyi bir kozmoğrafyacı olan Kazvînî, zelzelenin meydana gelişini de ilmî bir şekilde şöyle îzâh etti: “Bilginlerin söylediklerine göre, dumanlar ve buharlar yer altında birikirler. Buharlar, yerden dışarı çıkmak istediğinde, şayet bulunduğu yer sert ise ve çıkacağı bir delik yoksa, o bölgede sarsıntı meydana gelir. Bu tıpkı hummalı bir kimsenin vücûdunun titremesine benzer. Hummalı kimsenin vücûdundan çıkan ifrazat sebebiyle, humma şiddetlendiğinde, hummalının bedeni titrer ve sarsılır. Vücûdunda şiddetli hararet meydana gelir. Bu kokuşmuş ifrazat, vücûd deliklerinden çıkınca vücûd sakinleşir. İşte vücûdun bu sarsıntısı, zelzele sebebiyle yerin sarsılması gibidir. Her şeyin doğrusunu Allahü teâlâ bilir.” Onun bu îzâhı yirminci asrın ilim adamlarını bile hayrette bırakmıştır.

Kazvînî dağların teşekkülünü ilmî bir şekilde araştırarak, bu sahadaki ilmî kudretini ortaya koyan ihtimâller ve götüşler bildirmiştir. Dağların, ovaların meydana gelişini hakkında şu bilgileri vermektedir: “Su, çamurla karışıp, çamur yapışkan bir hâl alıp, uzun müddet güneş altında kalınca taş hâline gelir. Nitekim kerpiç, bir müddet güneşte kalınca sertleşip tuğla hâlini alır. Tuğla bir nevi taştır, fakat ondan yumuşaktır. Bilginler dağların, su, çamur ve neticede güneş ışını te’sirinden meydana geldiğini, zelzeleler sebebiyle yerin bir kısmının çöktüğü bir kısmının ise, yüksek kalarak yukarda bahsedilen şekilde güneş altında taşlaştığını söylemişlerdir. Rüzgârlar da toprağı bir yerden başka bir yere sürükleyip tepeler meydana getirmişlerdir. Sonra bahsedilen şekilde taşlaşan tepelerden dağlar meydana gelmiştir.”

Yer kabuğu üzerinde geniş araştırmalar yapan Kazvînî, çalışmalarını sırasında mühendislerin benzerini yapmaktan âciz kaldığı, arının petek yapışını; kışın yağmur ve kar sularının yerin içinde birikip, yazın muhtelif kaynaklardan çıkışını da incelemiştir. Eserinde yer ilimlerinin pek çoğundan; altın, gümüş, kurşun, demir, bakır, kibrit, civâ ve daha başka maddelerin teşekkülünden de bahsetmiştir. Altının yumuşak dağlarda; demir, kursun gümüş ve bakırın, yumuşak toprakla karışık vaziyette bulunan taşlar içinde; civanın, sulu arazilerde; tuzların, bozkır yerlerde; petrolün, yağlı arazilerde bulunduğunu söylemiştir.

tahliller yapmıştır. Kazvîni; çok çalışkan, gayretli olduğundan; tenbellik ve gevşekliği asla kabul etmez ve böylelerini hiç sevmezdi. Bu hususta kendisi şöyle demektedir: “Bir işte bir veya iki defa isabet edemeyip muvaffak olamadığın zaman, sakın bıkkınlık ve gevşeklik gösterme. Bu isabetsizlik ve muvaffakiyetsizlik, o işle alâkalı bir hususun yerine getirilmemesi veya başka bir manî sebebiyle olabilir. Demiri çeken mıknatısın bâzan onu çekmemesi bu hususta güzel bir örnektir. Mıknatısa sarımsak suyu isabet ettiğinde, onun çekicilik özelliği kaybolur. Fakat mıknatıs yıkanırseatekrareski çekicilik hususiyetini kazanır. Bu sebeble, bir mıknatısın demiri çekmediği görüldüğünde, onun çekicilik özelliği inkâr edilmemeli, bilakis onun bu hususiyetini araştırmaya çalışmalıdır. Böylece onun çekiciliğine mâni olan şey ortadan kaldırıldığında, eski hâli yeniden ortaya çıkar.” Kazvîni, gerekli sebepleri hazır hâle getirip, deney yapmaya çok önem vermektedir. Aynı zamanda din ilimlerinde de mütehasıs olduğu için, tabîi ilimlerle ilgili ortaya koyduğu mes’elelere, âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerden de delil getirmektedir.

Ayrıca, botanik sahasında asrının söz sahibi âlimlerinden olması, devrinde, âlimler arasında Aşşâb diye bilinmesine yol açtı. Çünkü tıbda kullanılan bitkilerin hususiyetlerini çok iyi bilirdi. Zamanında, bir botanikçi aynı zamanda tabîb, bir tabîb ise botanikçi idi. Kazvîni, bitki çeşitleri ve bunların faydalarını araştırmaya çok önem verdi. İbn-i Sînâ’nın Kânun ve Şifâ isimli eserlerinden faydalandı. Bitkileri ağaçlar ve ağaç olmayanlar diye ikiye ayırdı. Onun yaptığı bu sınıflandırma, bugünkü botanikçilerden farklı değildi. Bu konudaki açıklaması şöyledir: “Ağaçlar, gövdeli bitkilerdir. Ağaçların bir kısmı meyvalı, bir kısmı meyvasızdır. Meyvasız ağaçlarda bitkinin ana maddesi tamamen ağacın kendisine sarfolunmuştur. Ekinler ve baklalar gibi bitkiler, gövdesiz bitkilerdendir. Allahü teâlâ bitkilerin yetiştirdiği ölü toprakları canlandırır. Bitkilerden yeşil yapraklar, pembe çiçekler çıkarır. Allahü teâlâ bunları ölümlerin diriltilmesine, kııntı hâline gelmiş olan kemiklerin tekrar eski hâline getirilmesine delil göstermektedir.”

Kazvîni’nin söz sahibi olduğu ilimlerden biri de astronomi idi. O, güneş ve ay tutulmalarını doğru olarak îzâh etmiştir. Ona göre; ay tutulmasının sebebi, dünyânın, ay ile güneşin arasına girmesidir. O zaman güneş ışığının yere düşmesinden bir mahrût (koni) teşekkül eder. Ayın hepsi mahrûtun içine düşüğünde ay tutulması tam olarak meydâna gelir. Yâni, güneşin ışığı

XIX. yüzyılda Kaçarlar'ın hâkimiyetinde Kazvin biri Trabzon, diğeri Hazar üzerinden Avrupa'ya giden başlıca iki ticaret yolunun kesişme noktasında bulunmasından dolayı çok parlak günler yaşadı. Yüzyılın sonunda Tahran-Kazvin telgraf hattının ve şehri Tahran, Tebriz, Hemedan ve Enzeli'ye bağlayan modern yolların inşa edilmesi durumunu daha da güçlendirdi. Fakat Kazvin'de nüfusun yavaş arttığı görülür; XIX. yüzyılın başında 25.000 civarında iken XX. yüzyılın başında ancak 40.000'e çıkmıştır. 1966'da 88.106 olan nüfus 1976'da 139.258'e, 1986'da 248.591'e ulaşmıştır. Mescid-i Nebî (Şah Camii), Şehzade Hüseyin Türbesi gibi dikkat çeken yapılar bu dönemde inşa edilmiştir. Şehir 1906 İran Meşrutiyet İnkılâbı'nda önemli bir rol oynamamakla beraber 1918'de Gîlân'da patlak veren Cengeliler isyanına karşı mücadelede temel hizmet gördü. Kazvin 1960'lı yılların başında endüstrileşme sebebiyle büyük bir gelişme gösterdi; burada özellikle makine ve elektrikli aletler üzerine çeşitli tesisler kuruldu. Ayrıca Tahran-Kazvin otoyolu hizmete girdi. Kazvin'den hemen her ilim dalında birçok âlim çıkmış ve Kazvîni nisbesiyle meşhur olmuştur¹. Bunları sırasıyla sunalım:

1.Ebû Yahya Zekeriya B. Muhammed Kazvîni:

XIII. asırda yetişen astronomi, coğrafya ve tıp âlimidir. İsmi, Zekeriyyâ bin Muhammed bin Mahmûd el-Kûfî el-Kazvîni olup, künyesi Ebû Yahya'dır. 1208 senesinde İran'ın kuzeyinde Rest ile Tahran arasında bulunan Kazvin şehrinde doğdu. Kazvîni'nin nesebi, İmâm-ı Mâlik bin Enes'e dayanır.

Küçük yaşta ilim öğrenmeye başlayan Kazvîni, tahsil için Irak'a gitti ve dînî ilimlerde yüksek derecelere ulaştı. İbn-i Arabî ile tanışıp onun sohbetlerinde bulundu. Bir süre sonra Vâsıt ve Halle şehirlerine kadı tâyin edildi. İsbetli hüküm vermek hususunda pek mahirdi. Bu sebepten sözü delîl olup, îtibâr edilirdi. Moğollar Bağdâd'ı işgal edinceye kadar bu makamda kaldı. Onlar şehre girince, Şam'a geçti ve 1283 senesinde vefat etti.

Kazvîni, din ve fen ilimlerinde mütehassıs idi. Fen ilimlerinde yazdığı eserler çok meşhûr oldu. Asrındaki bütün ilimleri muhtelif kaynaklardan incelemiş, bunlar hakkında günümüz ilim adamlarını hayrette bırakacak

1. Sürûde 1969: IV/ 4/ 97-132 a.mlf 1970: IV/ 6/ 165-210; Belâzürî 1866: 280, 318, 321, 324; Müderrîsî Tabâtabâî 1361; de Blois 1998: 13-23; Huart: 527-528; Bazın 2000: 155.

poem: "Our works are documents introducing us. Because of this, look at our works after us." These words show that this issue is very important. We have to remind here this word: "A nation who doesn't know his great persons, will never advance."

Spiritual cultural values of a nation form from religion, language, history, art, literature, customs, style of life and thought. These cultural values are very important for nations. Nations care about these cultural values and without harming, by contrast with, improving, leave them to next generations. Finding out the cultural history of Kazvin, a city of Iranian contributes to precious values of our glorious nation.

Keywords: Kazvin, Scholars, Library, Manuscript, Works.

Giriş: Tarih boyunca Türkiye ve İran arasındaki kültürel ilişkiler büyük önem arz etmektedir. Nitekim başta Hatibu's-Şam Muhammed el-Kazvinî olmak üzere birçok Kazvinli âlimin Arapça, Farsça ve Osmanlıca dillerinde, belâgat, tefsir, fıkıh, hadis, kelim, ahlâk, mantık, İslâm tarihi, kozmografya, zooloji gibi sahalarda kaleme aldıkları çok değerli elyazması eserler, Türkiye İhtisas Kütüphanelerinde bulunmaktadır. Bu Kazvinli müellifleri ve eserlerini sunmak suretiyle Türkiye ve İran Kültür Tarihine büyük bir katkıda bulunmuş olacaktır. Maalesef günümüze kadar kültür mirası olan bu eserler, topluca kaydedilmemiş ve hatta ekserîsi neşredilmemiştir. Bu bildirimizle her iki ülkeyi ilgilendiren kültürel boşluk doldurulmuş olacaktır.

Kazvin'in, İran ve Türkiye kültür tarihinde önemli bir yeri vardır. Zira bu şehirde çok meşhur âlimler yetişmiştir. Hatîbu Dimeşk gibi bazı Kazvinli âlimler, Anadolu'da yaşamış ve ilmî faaliyetlerde bulunmuştur.

Kazvin Osmanlılar'ca ele geçirildiğinde, Şah Tahmasb idare merkezini buraya taşıdı (1555). Kazvin başşehir iken Rusya ile Avrupa arasındaki ticaretin gelişmesinde aktif rol oynadı ve büyük bir refaha kavuştu. XVII. yüzyılın başında buraya gelen çok sayıda Avrupalı seyyahın gözlemlerine göre Kazvin İsfahan'dan sonra imparatorluğun ikinci büyük şehriydi. 1674'te şehri ziyaret eden Chardin surların yıkıntı halinde olduğunu söyler. Safevî döneminden bugüne kalan tek önemli yapı, eski şehrin doğusundaki harap vaziyette bulunan Şah Tahmasb Sarayı'dır. Afganlar 1722'de Kazvin'e girdilerse de, ertesi yıl İsfahan'a doğru çekilmek zorunda kaldılar. Şehir 1726'da Osmanlılar'a boyun eğdi, fakat kısa sürede geri alındı.

yazarsa, onu yaşatmış gibi olur.” meâlindeki hadîs-i Şerîf ile “Bizim eserlerimiz, bizi tanıtan belgelerdir. Bunun için, bizden sonra eserlerimize bakınız.” meâlindeki beyit, bu mevzunun ne derece büyük önem arz ettiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra “Büyüklerini tanımayan bir millet, asla yükselmez.” veciz söz de, burada hatırlatılmalıdır.

Bir milletin manevî kültür değerlerinin yekûnunu din, dil, tarih, sanat, edebiyat, örf ve âdetler ile düşünüş ve yaşayış tarzları meydana getirmektedir. Bu kültür değerleri, milletlerin hayatında önemli bir yer tutarlar. Milletler, bu tip kültür değerleri üzerinde hassasiyetle dururlar ve bunları mümkün mertebe zedeleden ve hatta geliştirerek kendinden sonraki nesillere devrederler. İnan’ın Kazvin Şehri ile Türkiye’nin’in tarih ve kültürünü gün yüzüne çıkarmak, Őanlı milletimizin bu azîz değerlerine katkıda bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kazvin, âlimler, Kütüphanê, elyazması, eserler.

THE SCHOLERS FROM KAZVİN WHOSE MANUSCRIPT WORKS ARE İN TURKİSH LİBRAİRES

Summary

Kazvin, a city of Iranian, is one of the most important centre of science and culture in history. The scholars and authors growing in various science and the madrassas of this region show us this reality clearly. Because of this, we identified the scholars from Kazvin and some saints from rare biography books and specialized libraries in Turkey, like Ebû Yahya Zekeriya B. Muhammed Kazvînî, Hatîbu Dimeşk Muhammed Kazvînî, Hamdullah Kazvînî, Ali B.Ömer El-Kâtibî, Abdüllatîf B. Celâleddîn Kazvînî, Ömer B. Abdirrahmân Kazvînî, Muhammed B. Abdilevvel Kazvînî, Mahmûd B. Nasr Kazvînî, Mahmûd B. Hasan Kazvînî, Fazlullah El-Huseynî Kazvînî and Yahya B. Emir Abdülltîf Kazvînî and their life. At the same time, we identified Arabic, Persian and Ottoman books about canon law, kalam, İslamic History, politics, mysticism, literature, religious advices, good manners, morality, sand fortune and tales in libraries. Offering all these works will be very helpful for the world of science. So, a big lack about culture and history of Kavzin will be resolved and researchers will be led in this regard. Unfortunately nobody has been interested in such an important issue. Katip Çelebi narrated this hadith in his book’s preface:”If someone write the biography of a muslim, he perpetuates him.” and he narrated this

Türkiye Kütüphanelerinde Elyazması Eserleri Bulunan Kazvinli Âlimler

Prof. Dr. Recep Dikici*

Alın Tarihi: 2018. 10. 11, Kabul Tarihi: 2019. 01. 05 (Sayfa: 5-44)

Özet: Tarihteki en önemli ilim ve kültür merkezlerinden biri de, İran'ın Kazvin ilidir. Bu bölgedeki mevcut medreseler ile çeşitli bilim dallarında yetişen âlim ve edipler, bu gerçeği açıkça göstermektedir. Bu yüzden Nadir Tabakât kitaplarından ve Türkiye İhtisas Kütüphanelerinden tesbit edebildiğimiz aralarında da Ebû Yahya Zekeriyâ B. Muhammed Kazvîni, Hatîbu Dimeşk Muhammed Kazvîni, Hamdullah Kazvîni, Ali B.Ömer El-Kâtîbî, Abdüllatîf B. Celâleddîn Kazvîni, Ömer B. Abdirrahmân Kazvîni, Muhammed B. Abdilevvel Kazvîni, Mahmûd B. Nasr Kazvîni, Mahmûd B. Hasan Kazvîni, Fazlullah El-Huseynî Kazvîni ve Yahya B. Emir Abdülltîf Kazvîni'nin bulunduğu Kazvinli âlimlerin hayatları ile kütüphânelerde bulunan tefsir, fıkıh, hadis, kelâm, tasavvuf, ahlâk, sözlük, tarih, dinler tarihi, İslâm tarihi, mantık, dilbilim, belâgat ve muhasebe sahalarındaki Arapça, Farsça ve Osmanlıca elyazması ve matbû eserlerini topluca sunmak, bilim dünyası için son derece faydalı olacaktır. Böylece Kazvin'in manevî yönü ve kültür tarihi ile ilgili ciddî bir boşluk doldurulacak ve araştırmacılara bu hususta yön verilecektir. Nitekim Kâtip Çelebi evzunun "Keşfu'z-zunûn" adlı eserinin mukaddimesi'nde naklettiği "Kim bir mü'minin hayat tarihini

* Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı.